

IZVJEŠTAJ O POŠTOVANJU STANDARDA I PROPISA (ROSC-REPORT ON THE OBSERVANCE OF STANDARDS AND CODES)

Republika Crna Gora

RAČUNOVODSTVO I REVIZIJA

Maj 2007

Sadržaj

Kratak pregled

- I. Uvod
- II. Institucionalni okvir
 - A. Zakonski okvir
 - B. Računovodstvena i revizorska profesija
 - C. Profesionalna edukacija i obuka
 - D. Postavljanje računovodstvenih i revizorskih standarda
 - E. Sprovođenje računovodstvenih i revizorskih standarda
- III. Računovodstveni standardi u praksi
 - A. Finansijsko izvještavanje MSP-a
 - B. Finansijsko izvještavanje kotiranih kompanija u relanom sektoru
 - C. Finansijsko izvještavanje finansijskog sektora
- IV. Revizorski standardi u praksi
- V. Sagledavanje kvaliteta finansijskog izvještavanja
- VI. Preporuke za politiku

KRATAK PREGLED

Ovaj izvještaj daje ocjenu računovodstvenih, finansijskog izvještavanja i revizorskih potreba i praksi unutar privrednog i finansijskog sektora u Crnoj Gori. Izvještaj koristi Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (MSFI), Međunarodne standarde revizije (MSR) i relevantne dijelove pravne tekovine Evropske unije (takođe poznate kao *acquis communautaire*), kao referentne kriterijume.

Regulatorni i institucionalni okvir

Tokom tranzicije na tržišnu ekonomiju, Republika Crna Gora je uspješno uspostavila mnogo važnih elemenata institucionalnog i zakonskog okvira finansijskog izvještavanja. Međutim, ova ocjena pokazuje da Crna Gora treba da preduzme dalje korake u postizanju svog cilja – ispravnog okvira finansijskog izvještavanja skrojenog potrebama crnogorske ekonomije i u skladu sa *acquis communautaire* Evropske unije, međunarodnim standardima i najboljom praksom. Vlada Republike Crne Gore je potpuno odlučna da preduzme neophodne korake za dalje poboljšanje i usklađivanje okvira finansijskog izvještavanja sa *acquis communautaire*.

Novi Zakon o računovodstvu i reviziji usvojen 2005. godine je odraz ove želje za kontinuiranim poboljšanjem; međutim, regulatorni okvir još uvijek nije zaokružen i nije u potpunosti usaglašen

Ovaj izvještaj je pripremljen na osnovu nalaza dijagnostičkog pregleda sprovedenog u Crnoj Gori od strane tima Svjetske banke u novembru 2006. godine. Tim je vodio Erik van der Plaats (Svjetska banka, Brisel), a u timu su bili David Nagy (Svjetska banka, Vašington) i Aleksandar Crnomarković (Svjetska banka, Beograd), i tim konsultanata uključuju Gerhard Grabner, Gerald Kogler, Eddie Hodgson, Patrick Corrigan i G-dina Edward McEntee. Pregled je obavljen kroz učesnički proces raznih zainteresovanih strana i vođen od strane nadležnih vlasti zemlje.

sa *acquis*-om. Ovaj okvir nije uvijek dosljedan, a ograničeni ljudski resursi doprinose institucionalnim slabostima u nekim oblastima. Ovo se posebno odnosi na odlaganje odluke vlade o tijelu kojem će vlada povjeriti regulatornu nadležnost, uključujući i usvajanje MSFI (Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja) i MSR (Međunarodne standarde revizije), a koje je dovelo do regulatornog vakuma i nepostojanja jasnoće i pravne sigurnosti za kompanije, računovođe i revizore.

Zahtjevi za međunarodno finansijsko izvještavanje i reviziju su nedavno postali složeniji i rigorozniji, a i *acquis* je značajno evoluirao u posljednjih nekoliko godina. U takvom dinamičnom međunarodnom regulatornom okruženju, nacionalni zahtjevi za finansijsko izvještavanje mogu lako postati neusklađeni sa *acquis*-om. Sljedećim pitanjima se mora posvetiti posebna pažnja: priprema izvještaja o upravljanju, polugodišnjeg izvještavanja za kotirane kompanije, elektronsko publikovanje finansijskih izvještaja, odobravanje i registrovanje društava za reviziju, i priprema konsolidovanih računa.

Postojeći zahtjevi za korišćenje MSA/MSFI od strane pravnih lica bez obzira na njihovu veličinu nije pogodno za mala i srednja preduzeća (MSP) i stvara nepotreban pritisak na nedovoljne institucionalne i profesionalne računovodstvene resurse. MSFI okvir za finansijsko izvještavanje razvijen je za opšte finansijske iskaze kotiranih kompanija i sadrži izvesno složenije računovodstveno tretiranje i detaljne zahtjeve za objelodanjivanje. Troškovi primjene cjelokupnog MSFI nisu važniji od koristi za MSP. Štaviše, u uslovima ograničenih profesionalnih resursa, odgovarajuća primjena MSFI od strane malih i srednjih preduzeća postaje regulatorna fikcija umjesto dobro uspostavljena, zdrava praksa finansijskog izvještavanja. Preporuka je da se obim primjene MSFI preispita sa ciljem definiranja proporcionalnog okvira finansijskog izvještavanja povezanog sa obračunom poreza i uzimanjem u obzir novog nacrtu MSFI za finansijsko izvještavanje malih i srednjih preduzeća.

Okvir za finansijsko izvještavanje koji se primjenjuje u Crnog Gori omogućava, u principu, izvesno ograničenje obaveze pripreme i objelodanjivanja za mala i srednja preduzeća zahtjevanjem gotovinske realizacije (cash-based accounting) za kompanije koje imaju prihode u iznosu manjem od 500.000 eura i korišćenje MSFI zasnovanih standardnih formi izvještavanja koje je u vidu smjernica izdao Institut računovođa i revizora Crne Gore (IRRCG) na osnovu prethodnog zakona o računovodstvu i reviziji iz 2002. godine. Međutim, gotovinska realizacija je neusklađena sa MSFI okvirom i standardima, koji zahtjeva izvještavanje po fakturisanju realizaciji (accruals-based accounting). Pored toga, Računovodstvene direktive Evropske unije (EU Accounting Directives) omogućuju mnogo šire izuzetke u objelodanjivanju i publikovanju. Regulatorni okvir za finansijsko izvještavanje MSP-a treba biti preispitan uzimanjem u obzir optimalne upotrebe mogućih izuzetaka za pripremu i objelodanjivanje finansijskih iskaza koji su mogući po *acquis-u*. Buduće proširenje obima neophodne primjene MSFI treba biti pojačano simultanom izgradnjom institucionalnog i profesionalnog kapaciteta kako bi se osiguralo i održalo pouzdano, visokokvalitetno finansijsko izvještavanje.

Postoji potreba da se dalje ojača institucionalni i profesionalni kapacitet i da se uklone nepotrebni zahtjevi prema postojećem kapacitetu. Kapacitet kontrolora, licenciranih revizora i ovlašćenih računovođa koji su dobro upoznati sa MSFI je nedovoljno za adekvatno sprovođenje zakonskih obaveza finansijskog izvještavanja, uz moguć izuzetak bankarskog sektora. Novi Zakon o računovodstvu i reviziji (2005.) uveo je kvalifikaciju Sertifikovani računovođa pored nižeg nivoa kvalifikacije Ovlašćenog profesionalnog računovođe. Međutim, malo računovođa je steklo ovu višu kvalifikaciju za ovo kratko vrijeme od 2005. godine. Štaviše, Zakon je izbalansirao ponudu i regulatornu potražnju za revizijom značajnim povećanjem kriterijuma izuzetaka za zakonske revizije kombinovanog sa dozvoljavanjem inostranim kvalifikovanim revizora budu licencirani.

Međutim, uprkos ovim ispravnim odlukama politike, postojeći kapacitet od 34 licencirana revizora je i dalje ograničen na oko 800 kompanija čija se revizija treba obaviti.

Generalno, crnogorski obrazovni sistem po pitanju računovođa i revizora je dobrog kvaliteta, što je pokazala međunarodna studija iz 2005. godine, ali bi njegovo jačanje bilo korisno. Oblasti koje treba poboljšati kako bi se obezbjedila ponuda visokokvalifikovanih računovođa su: završetak dopunjenog računovodstvenog nastavnog programa za Univerzitet Crne Gore; ažuriranje zastarelih priručnika o računovodstvu (trenutno se koristi prevod međunarodnog računovodstvenog priručnika); i razvoj adekvatno kontrolisane praktične obuke za računovođe i revizore i sistema kontinuirane edukacije za zakonske revizore.

Postoji nesigurnost u pogledu organizacije računovodstvene i revizorske profesije u Crnoj Gori. Postoji hitna potreba da profesionalne organizacije dođu do zajedničkog dogovora kako bi osigurale regulatorna ovlaštenja za zaokruživanje regulatornog okvira i kako bi odigrale svoju ulogu u obuci i (kontinuiranoj) edukaciji računovođa i revizora.

Pitnja finansijskog izvještavanja u praksi

Pregledom finansijskih iskaza identifikovana su izvesna sistematska računovodstvena pitanja kojima se mora posvetiti posebna pažnja u praksi. Pored nepostojanja detaljnog objelodanjivanja koje je obavezno po MSFI, pregledom su utvrđena brojna uobičajena pitanja priznavanja i mjerenja, poput valorizovnja sredstava (npr. nepostojanje testova umanjenja vrijednosti), nedovoljnog objelodanjivanja transakcija sa povezanim stranama (uključuju i one koje uključuju Državu), nepravilnog prikazivanja poreza u godišnjim finansijskim izvještajima, i obračun doprinosa za penzijsko osiguranje.

Finansijski izvještaji banaka koji su pregledani bili su generalno dobrog kvaliteta. Ovo se u velikoj mjeri može pripisati intenzivnoj neposrednoj (on-site) i posrednoj (off-site) kontroli koju sprovodi Centralna banka Crne Gore i eventualnom uticaju inostranih banaka koje posjeduju lokalne banke. Kvalitet finansijskih izvještaja nekoliko crnogorskih banaka uporediv je sa finansijskim izvještajima banaka ekvivalentne veličine u Evropskoj uniji.

Finansijska informacija koju je obezbjedila većina malih i srednjih preduzeća (MSP) je loša i nije u skladu sa cjelim MSFI. Značajan broj pregledanih finansijskih izvještaja MSP-a imao je aritmetičke i greške u usaglašavanju račununa, kao i nepostojanje objelodanjivanja koje se zahtjeva po MSFI, poput izvještaja o novčanim tokovima i napomena uz finansijske iskaze. Ovi loši rezultati su dijelom odraz generalne nepodobnosti MSFI za MSP-a, ograničene sposobnosti pripreme finansijskih izvještaja po MSFI i nepostojanja zahtjeva za reviziju za mala i srednja preduzeća.

Sprovođenje zahtjeva za finansijsko izvještavanje za kotirane kompanije od strane Komisije za hartije od vrijednosti (KHOV) nije sistematično i KHOV nedostaju izvjesna ovlaštenja. KHOV radi sa relativno malo zaposlenih i njena uloga u sprovođenju je otežana jer Zakon o hartijama od vrijednosti ne obezbeđuje osnovu za sprovođenje računovodstvenih standarda. KHOV ne može namjetnuti novčane kazne ili sankcije za neodgovarajuće finansijsko izvještavanje. Iako je KHOV nedavno preduzela nekoliko konkretnih korektivnih mjera, pitanja kvalifikovanih revizorskih izvještaja čak i u A i B segmentu tržišta hartija od vrijednosti nisu uvijek dosljedna. Ministarstvo finansija je nedavno uspostavilo radnu grupu koja će na uzorku pravnih lica procijeniti njihovu usklađenost sa Zakonom o računovodstvu i reviziji kotiranih kompanija. Ispravno finansijsko izvještavanje je ključno za crnogorskog tržište hartija od vrijednosti u osiguravanju da nedavni nagli rast cijena akcija bude i dalje utemeljen na postojećim faktorima realnog sektora. Kontrola

osiguranja još uvijek ne postoji, što kao rezultat ima da kvalitet finansijskih izvještaja koje pripremaju osiguravajuća društva generalno nije kvalitetan kao oni koje pripremaju banke.

Javna dostupnost finansijskih izvještaja nije uobičajena praksa. Uprkos zakonskom zahtjevu za objavljivanje finansijskih izvještaja u Centralnom registru Privrednog suda, samo 60% od oko 14.000 kompanija dostavilo je svoje finansijske izvještaje za 2005. godinu do oktobra 2006. godine. Ovako mali procenat odraz je nepostojanja sprovođenja, ograničenih sankcija i nepostojanja podsticaja na tržišnu disciplinu. Naredni izazov za Crnu Goru biće da se pobrine da su revidirani pojedinačni i konsolidovani finansijski izvještaji dostupni putem elektronskih sredstava u skladu sa *acquis-om* (First Company Law Directive).

Funkcija revizije

Funkcija revizije nije u potpunosti efikasna u Crnoj Gori. Umjesto dodavanja kredibiliteta objavljenim finansijskim izvještajima uvjeravanjem menadžmenta da prilagodi finansijske izvještaje u skladu sa nalazima revizije, opšte prihvaćena praksa u Crnoj Gori je da revizori ublaže, negiraju ili na neki drugi način modifikuju svoje izvještaje revizije. Približno 80% mišljenja revizije pokrivene uzorkom finansijskih izvještaja su modifikovani na neki način (nasuprot 4% u razvijenim tržišnim ekonomijama). Štaviše, čini se da su neki od kvalifikovanih mišljenja revizije zapravo bila nepovoljna mišljenja revizije na osnovu MSA.

Revizori su možda podvrgnuti neprimjerenom pritisku od strane menadžmenta zbog opšteg nepostojanja funkcije odbora za reviziju u kompanijama od javnog interesa, nepostojanja zahtjeva za podnošenje izvještaja o razlozima za razrješavanje revizora kontrolnih vlasti i generalno pasivne uloge akcionara, pri čemu svi potkopavaju efektivno korporativno upravljanje.

Ne postoji sistem za osiguravanje kvaliteta koji bi identifikovao i ispravio loš kvalitet revizije u praksi i omogućio poboljšanje tog kvaliteta na opštem nivou. Nepostojanje sistema za osiguravanje kvaliteta je naročito ozbiljan za reviziju subjekata/pravnih lica od javnog interesa¹ jer zakonska revizija trenutno predstavlja najvažniji mehanizam za sprovođenje ispravne pripreme finansijskih izvještaja po MSFI.

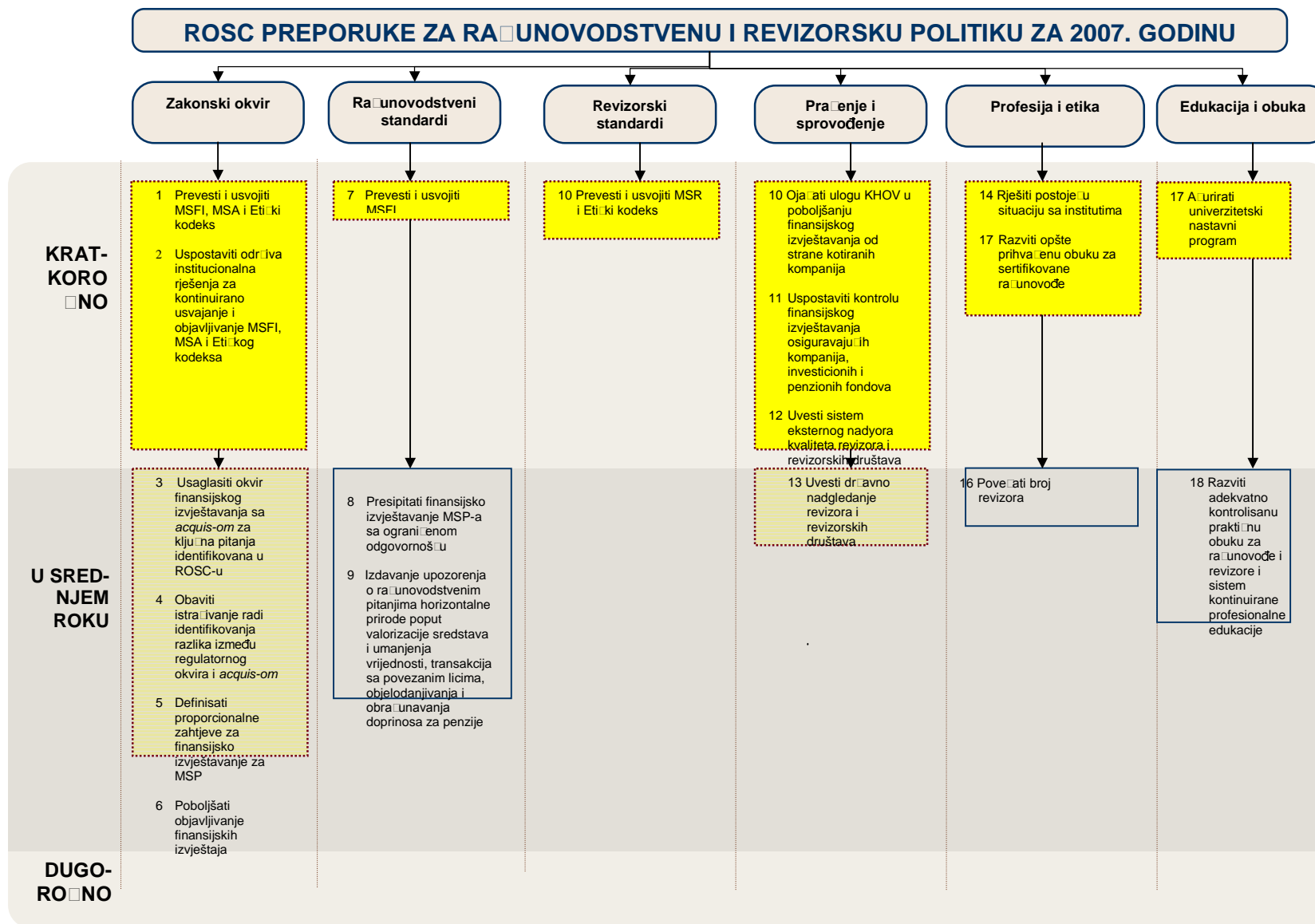
Izvještaji revizije lokalnih revizorskih društava, članica glavnih mreža međunarodnih revizorskih društava, su u nekim slučajevima bili manje korisni jer upućuju na nacionalne GAAP (Generally Accepted Accounting Principles - Opšte prihvaćene računovodstvene principe) nasuprot MSFI. Ovim se postavlja pitanje da li su finansijski izvještaji subjekata od javnog interesa zaista bili u potpunosti usklađeni sa MSFI. Ne postoji regulativa o odobrenju revizorskih društava. *Acquis* uključuje i zahtjeve o vlasništvu i upravljanju revizorskim društvima kako bi se poboljšao kvalitet, nezavisnost i objektivnost u sprovođenju revizija. Trenutno nepostojanje takvih propisa u Crnoj Gori stvara potencijalne probleme nezavisnosti zbog javnog (državnog) vlasništva nad revizorskim društvima i revidiranim kompanijama i mogućnostima neprilicnog uticaja u revizorskim društvima od strane menadžera koji nisu licencirani revizori.

Vlada Republike Crne Gore treba da osnuje multidisciplinski Nacionalni upravljački komitet (NUK) za računovodstvo i reviziju koji bi davao preporuke kreatorima politike, regulatorima i ostalim zainteresovanim stranama za implementaciju preporuka Izvještaja o poštovanju standarda

¹ U ovom izvještaju, subjekti/pravna lica od javnog interesa su ona u kojima opšta javnost ima interes zbog prirode njihovog posla, njihove veličine, broja zaposlenih ili brojnih zainteresovanih strana. Primjeri obuhvataju banke, osiguravajuća društva, investicione fondove, penzione fondove, kotirane kompanije i velika preduzeća, uključujući i velika preduzeća u državnom vlasništvu.

i propisa u računovodstvu i reviziji (A&A ROSC). Na osnovu pozitivnog iskustva drugih zemalja u regionu, preporučuje se da NUK pripremi detaljnu Strategiju zemlje i Akcioni plan (Country Strategy and Action Plan (CAP)) za dalje poboljšanje kvaliteta finansijskog izvještavanja u Crnoj Gori.

Tabela 1: A&A ROSC Preporuke za politiku

OSNOVNE SKRAĆENICE I AKRONIMI

R&R	Računovodstvo i revizija
CESR	Committee of European Securities Regulators - Odbor evropskih regulatora hartija od vrijednosti
CPE, CPD	Continuous Professional Education, Development - Kontinuirana profesionalna edukacija, razvoj
EDCOM	Education Committee of IFAC - Obrazovni Odbor IFAC-a (sada IAESB)
EEA	European Economic Area - Evropska ekonomska oblast
EU	Evropska unija
FDI	Foreign Direct Investment - Strana direktna investicija
FSAP	Financial Sector Assessment Program - Program procjene finansijskog sektora
BDP	Bruto domaći proizvod
IRRCG	Institut računovođa i revizora Crne Gore
IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board – Odbor za međunarodne standarde revizije i osiguranja
IAESB	International Accounting Education Standards Board – Odbor za međunarodne standarde računovodstvene edukacije (bivši EDCOM)
MRS	Međunarodni računovodstveni standardi
IASB	International Accounting Standards Board - Odbor za međunarodne računovodstvene standarde
IASC	International Accounting Standards Committee - Komitet za međunarodne računovodstvene standarde
IASCF	International Accounting Standards Committee Foundation – Fondacija Komiteta za međunarodne računovodstvene standarde
IES	International Education Standard – Međunarodni standard edukacije
IFAC	International Federation of Accountants – Međunarodna federacija računovođa
IFRIC	International Financial Reporting Interpretations Committee – Komitet za interpretacije međunarodnog finansijskog izvještavanja
MSFI	Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja
MMF	Međunarodni monetarni fond
IPSAS	International Public Sector Accounting Standards – Međunarodni računovodstveni standardi javnog sektora
MSR	Međunarodni standardi revizije

NSA	National Standards on Auditing – Nacionalni standardi revizije
PIE	Public Interest Entity – Javni subjekt
POE	Publicly-Owned Enterprise – Preduzeće u javnom vlasništvu
ROSC	Reports on the Observance and Standards of Codes – Izvještaj o poštovanju standarda i propisa
KHOV	Komisija za hartije od vrijednosti
SEEPAD	South East Europe Partnership for Accountancy Development – Partnerstvo Jugoistočne Evrope za razvoj računovodstva
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
MSP	Mala i srednja preduzeća
SMO	Statement of Membership Obligation – Izjava o obavezama članstva
SOE	Socially-Owned Enterprise – Preduzeće u društvenom vlasništvu
SAA	Stabilization and Association Agreement – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SSS	Strategija za smanjenje siromaštva (Poverty reduction Strategy)
UN	Ujedinjene nacije
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development – Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju
UNSCR	United Nations Security Council Resolution – Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija

UVOD

1. Ova procjena rađunovodstvenih i revizorskih praksi u Crnoj Gori dio je zajedničke inicijative Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) za pripremu Izvještaja o poštovanju standarda i propisa (ROSC). Procjena se fokusira na snagu i slabosti u rađunovodstvu i reviziji koje utiđu na kvalitet korporativnog finansijskog izvještavanja i podrazumijeva i obavezne zahtjeve i stvarnu praksu. Izvještaj koristi Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (MSFI)² i Međunarodne standarde revizije (MSA)³ kao reference i ukazuje na međunarodno iskustvo i praksu u oblasti rađunovodstvenih i revizorskih propisa.

2. U svjetlu opredjeljenosti Crne Gore za usklađivanje sa Evropskom unijom (EU), ovaj izvještaj posebno ocjenjuje i implementaciju i sprovođenje relevantnih dijelova *acquis communautaire* od strane Crne Gore. Vađnost *acquis communautaire* za Crnu Goru je dvostruka. Prvo, on predstavlja visokokvalitetni model za regulisanje finansijskog izvještavanja i revizije koji je primjenjiv na zemlje sa razliđitim karakteristikama i razliđitom pravnom tradicijom. Drugo, usvajanje *acquis-a* o finansijskom izvještavanju i reviziji bilo bi korisno za unaprijeđivanje politiđkog pridruđivanja i ekonomskih integracija Crne Gore sa EU. Međutim, potpuna usklađenost sa *acquis* bi trebalo da bude u fazama, a brzina promjena bi trebalo da uzme u obzir trenutne potrebe i kapacitete Republike Crne Gore.

3. ROSC preporuke bi trebalo da pomognu Vladi i institucijama Crne Gore u uvođenju, implementaciji i efektivnom sprovođenju relevantnih dijelova *acquis* u okviru njihovih regulatornih domena. Ove preporuke biđe od koristi i razvoju privatnog i finansijskog sektora; ovo je narođito vađno za Crnu Goru gdje je u 2003. godini bilo samo 25% zaposlenih u privatnom sektoru. Unaprijeđivanje finansijskog izvještavanja mođe ubrzati ekonomski razvoj jer mođe pomođi u prevazilađenju bitne prepreke razvoju Crne Gore: relativno visoki trošak kapitala. Crna Gora ima umjerene finansijske troškove i skromno – mada se ubrzano razvija – finansijsko posredovanje koje se ogleda u realnim kamatnim stopama od 7,5% u 2006. godini. Nedavni veoma visok rast u obimu kreditiranja privatnog sektora doveo je do ukupnih sredstava banaka u iznosu od pribliđno 80% BDP-a, što je uporedivo sa nekoliko novih Zemalja Planica. Unaprijeđeno finansijsko izvještavanje bi moglo pomođi u:

- aktiviranju domađe štednje i privlađenju više stranih direktnih i portfolio investicija;
- olakšavanju dostupnosti kreditima manjim preduzeđima;
- omoguđavanju investitorima u veđa preduzeđa da bolje procjenjuju perspektive preduzeđa i da donose investicione odluke i glasaju na osnovu dobre informisanosti.

Pored toga, ispravno finansijskog izvještavanje bi:

- poveđalo sigurnost u funkcionisanje finansijskih tržišta;

² Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja izdao je Odbor za međunarodne rađunovodstvene standarde (IASB), nezavisno tijelo za utvrđivanje standarda sa sjedištem u Londonu, Velika Britanija. U aprilu 2001. godine IASB je najavio da đe usvojiti sve Međunarodne rađunovodstvene standarde koje je izdao Komitet za međunarodne rađunovodstvene standarde. Radi jednostavnosti, termin MSFI u ovom izvještaju odnosiđe se i na MSFI i MRS.

³ Međunarodni standardi revizije su standardi koje je izdao Odbor za međunarodne revizorske i standarde osiguranja Međunarodne federacije rađunovođa.

- ojačalo korporativno upravljanje omogućivanjem akcionarima i javnosti da nadgledaju rad uprave;
- potpomoglo transparentan i korektan process privatizacije kompanija u državnom vlasništvu.

4. Republika Crne Gore (Crna Gora) je stekla nezavisnost u junu 2006. godine ima snažnu opredjeljenost ka evropskim integracijama. EU je odredila Crnu Goru za potencijalnog kandidata za članstvo. Crna Gora je jedna od najmanjih zemalja u Evropi sa 640.000 stanovnika i BDP-om u 2006. godini od 1,932 milijarde eura (približno 3,055 po glavi stanovnika), što čini realni rast 6,5% u odnosu na 2005. godinu. Prije nezavisnosti, Crna Gora je bila u Državnoj zajednici sa Srbijom (SCG). Crna Gora je primljena u članstvo Ujedinjenih nacija, MMF-a i Svjetske banke. Zvanično registrovana nezaposlenost je visoka, a većina zaposlenih (60%) je zaposlena u javnom sektoru (prvenstveno u državnoj administraciji, zdravstvu i obrazovanju). Stoga je jedan od glavnih ciljeva ekonomske politike razvoj konkurentnog privatnog sektora za podsticanje ekonomskog razvoja i otvaranje novih radnih mjesta. Pregovori sa EU o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) za Crnu Goru⁴ završeni su u oktobru 2007. godine.

5. U pogledu regulisanja privrednog, finansijskog sektora, i tržišta kapitala Crna Gora je već imala sopstvena zakonodavna, sudska i regulatorna ovlaštenja i stoga se ne očekuje da je sticanje nezavisnosti imalo značajan uticaj na regulatorni okvir i institucionalni kapacitet koji bi se primijenio na finansijsko izvještavanje. Od 1997. godine, program ekonomskih reformi Crne Gore počeo je na dva široka stuba: makroekonomskoj stabilizaciji i tržišno orijentisanim strukturalnim reformama, uključujući opsežnu cjenovnu i trgovinsku liberalizaciju, privatizaciju, reformu državne administracije, reformu finansijskog sektora i reforme sa ciljem poboljšanja poslovnog ambijenta i tržišta rada. U 2003. godini, Vlada Republike Crne Gore je formalno usvojila Agendu ekonomskih reformi (AER) za period 2003. - 2007. godina i Strategiju smanjenja siromaštva (SSS). AER je uspostavila široku stratešku viziju liberalizovane, tržišno orjentisane ekonomije, na kojoj su zasnovane sve naredne ekonomske reforme.

6. Nekoliko reformi za poboljšanje fleksibilnosti poslovnog ambijenta i tržišta rada započeto je u posljednjih nekoliko godina. Vlada je usvojila nove zakone o privrednim društvima, stečaju i sigurnim transakcijama u cilju kreiranja povoljnijeg poslovnog ambijenta. Nekoliko velikih crnogorskih kompanija i banaka su nedavno privatizovane. Institucionalni okvir za kontrolu banaka je takođe ojačan u proteklih nekoliko godina uvođenjem novih propisa o licenciranju banaka, minimalnim kapitalnim zahtjevima, klasifikaciji i obezbjeđenju aktive i velikoj izloženosti. Privatizacija banaka je značajno napredovala, ali država i dalje ima manjinsko učešće u vlasništvu šest banaka, a koje je na nivou bankarskog sistema iznosilo 10 procenata na kraju juna 2006. godine. Crna Gora je napravila značajan napredak i po pitanju makroekonomskih i strukturalnih reformi. Sa implementacijom reforme valutarne i fiskalne politike Crna Gora je uspješno kontrolisala inflaciju i uspostavila makroekonomsku stabilnost.⁵

Institucionalni OKVIR⁶

⁴ Vidjeti stranu Evropske komisije o Crnoj Gori na:

http://ec.europa.eu/enlargement/montenegro/eu_serbia_and_montenegro_relations_en.htm

⁵ Izvor: Ekonomski Memorandum Crne Gore, oktobar 2005

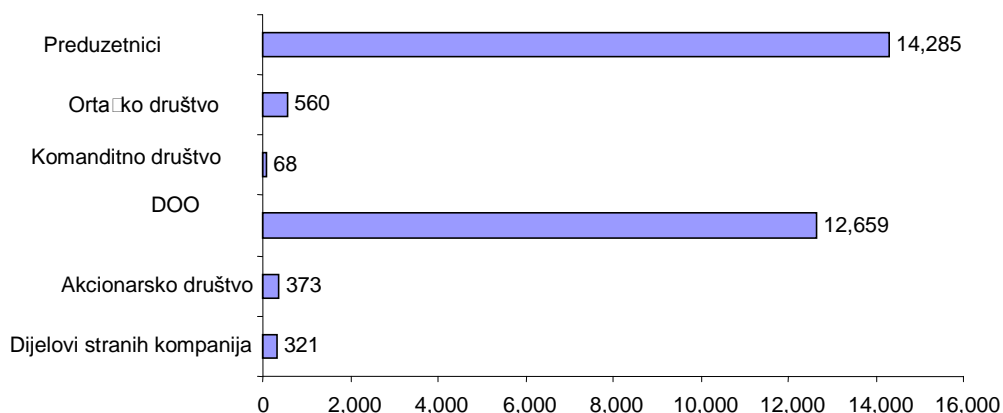
⁶ Ovaj izvještaj daje pregled zakonskih principa koji se primjenjuju na računovodstveno, revizorsko i finansijsko izvještavanje i ne pokušava ništa drugo sem da pruži uvod u ova pitanja. Ovaj izvještaj nije pripremljen kao iscrpna interpretacija zakona, niti daje pravne savjete onima koji ga čitaju.

A. Zakonski okvir

A.1 Opšta pravna osnova za finansijsko izvještavanje i reviziju

7. **Zakon o privrednim društvima iz 2003. godine definiše vrste subjekata koje mogu obavljati privredne aktivnosti u Crnoj Gori:** (1) preduzetnici, (2) ortačko društvo, (3) komanditno društvo, (4) društvo sa ograničenom odgovornošću, (5) akcionarsko društvo i (6) djelovi stranih kompanija. Zakon definiše pravila i zahtjeve uspostavljanja, rada i prestanka raznih vrsta subjekata. Za društva sa ograničenom odgovornošću i akcionarska društva, Zakon definiše prava i obaveze akcionara i obaveze i odgovornosti društva i njegovih organa. Akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću imaju strukturu sa jednim upravljačkim odborom.

Sljedeći grafikon daje prikaz broja osnovanih društava u Crnoj Gori sa stanjem u oktobru 2006. godine.

8. **Zakon o privrednim društvima (2003) i Zakon o računovodstvu i reviziji (2005) definišu osnovne zahtjeve za finansijsko izvještavanje i reviziju pravnih lica** (akcionarskih društava, društava sa ograničenom odgovornošću i dijelova stranih kompanija – ukupno oko 13.300 subjekata). Dodatni zahtjevi za finansijsko izvještavanje i reviziju subjekata u finansijskom sektoru su dati u regulativi bankarskog sektora i osiguranja. Sljedeća tabela daje prikaz opšte pravne osnove za važne elemente finansijskog izvještavanja i revizije pravnih lica:

Osnovni elementi	Pravna osnova
Priprema finansijskih iskaza i primjenjeni okvir finansijskog izvještavanja (priznavanje i mjerenje)	Član 3 Zakona o računovodstvu i reviziji (2005): sva pravna lica (uključujući i djelove stranih kompanija) pripremaju finansijske iskaze u skladu sa MSFI
Prezentiranje finansijskih iskaza (objelodanjivanje, formati)	Član 3 Zakona o računovodstvu i reviziji (2005): priprema finansijskih iskaza u skladu sa MSFI (koje je proglasio IASB za pripremu finansijskih izvještaja u skladu sa MSFI (standardni obrasci u formi smjernica koje je izdao IAAM)
Komponente finansijskih iskaza (bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o novčanim tokovima, izvještaj o promjenama na kapitalu i menadžment izvještaj)	Nema eksplicitno definisanih zahtjeva, ali su oni sadržani u okviru MRS/MSFI (uglavnom MRS 1). Menadžment izvještaj koji je potreban u skladu sa <i>acquis</i> nije uključen.
Odgovornost za pripremu finansijskih iskaza	Član 8 Zakona o računovodstvu i reviziji (2005): finansijski iskaz mora biti potpisan od strane odgovornih lica određenih opštim aktom pravnog lica i od strane menadžera odjeljenja za finansijske i računovodstvo.

Zakonska revizija finansijskih iskaza	<p>član 12 Zakona o računovodstvu i reviziji (2005.): akcionarska društva i društva sa ograničenom odgovornošću iznad određene veličine, kao i banke i ostale finansijske institucije dužne su da izvrše reviziju svojih finansijskih izvještaja u skladu sa MSR, IFAC i Etičkim kodeksom;</p> <p>član 47 Zakona o privrednim društvima (2003): sva akcionarska društva moraju izvršiti reviziju svojih finansijskih izvještaja prije generalne skupštine akcionara;</p> <p>član 69 Zakona o bankama (2004): nezavisna eksterna revizija obavlja se u skladu sa smjernicama Centralne banke i MSR.</p>
Usvajanje finansijskih izvještaja	član 35.5 Zakona o privrednim društvima (2003): generalna skupština akcionarskog društva usvaja odluku o raspodjeli profita [i usvajanju finansijskih izvještaja]
Objavljivanje finansijskih iskaza	<p>član 6 Zakona o računovodstvu i reviziji (2005): pravna lica dostavljaju finansijske izvještaje Centralnom registru Privrednog suda najkasnije do 30. juna nakon završetka finansijske godine, zajedno sa mišljenjem revizora;</p> <p>član 28 paragraf 7 Zakona o privrednim društvima (2003): akcionarska društva dostavljaju finansijske izvještaje zajedno sa revizorskim izvještajem</p> <p>član 71 paragraf 3 Zakona o privrednim društvima (2003): društva sa ograničenom odgovornošću dostavljaju finansijske izvještaje u roku od 2 mjeseca nakon završetka kalendarske godine.</p>
Sankcionisanje lažnih i prevarnih finansijskih izvještaja	član 90 Zakona o privrednim društvima (2003): svako ko namjerno pripremi ili potpiše finansijski izvještaj sa najmerom sa izvrši prevaru kažnjava se novčanom kaznom do 25.000 eura ili kaznom zatvora do 5 godina.

9. **Većina elemenata važnih za finansijsko ozveštavanje imaju solidnu pravnu osnovu.** Međutim, definisanje komponenata finansijskih izvještaja i priprema konsolidovanih finansijskih izvještaja nisu adekvatno pokriveni. Iako ovi elementi mogu djelimično biti pokriveni MSFI okvirom, nedostatak određenih referenci nije u skladu sa egzaktnim *acqusi-om* o finansijskom izvještavanju. Pored toga, postoje izvjesna preklapanja između različitih zakona, na primjer o zahtjevima za reviziju; neke kontradiktornosti po pitanju perioda u okviru kojeg akcionarska društva moraju dostaviti finansijske izvještaje Centralnom registru, kao i potencijalna dvosmislenost poput pravila Centralne banke o reviziji.

A.2 Zahtjevi za računovodstveno i revizorsko izvještavanje

10. Sljedeća tabela daje pregled zahtjeva za opšte finansijsko izvještavanje, reviziju i objavljivanje za svaku vrstu društva, stanje u oktobru 2006. godine.

Vrsta subjekta	Okvir finansijskog izvještavanja za pojedinačne finansijske izvještaje	Standardi finansijskog izvještavanja u konsolidovane finansijske izvještaje	Zakonska revizija (neophodna po zakonu)	Objavljivanje finansijskih izvještaja
Društva sa ograničenom odgovornošću	MSFI je neophodan. Ukoliko je godišnji prihod < 500,000 MSFI se zahtjeva kao obračun po gotovinskoj realizaciji.	Kriterijumi o konsolidaciji nijesu posebno naznačeni (Vjerovatno MSFI)	Samo 2 od sljedećih kriterijuma su ispunjeni: 1) Ukupna aktiva > 2 miliona 2) Godišnji prihod > 4 miliona 3) Prosječan broj zaposlenih > 50	Da. Centralni registar Privrednog suda
Akcionarska društva	MSFI je neophodan.	Kriterijumi o konsolidaciji nijesu posebno naznačeni (Vjerovatno MSFI)	Da, bez obzira na veličinu.	Da. Centralni registar Privrednog suda
Dijelovi stranih kompanija	MSFI je neophodan.	Nije dostupno	Ne	Ne

Banke	MSFI je neophodan u kombinaciji sa posebnim propisima.	Kriterijumi o konsolidaciji nijesu posebno naznačeni (Vjerovatno MSFI)	Da, bez obzira na veličinu.	Da, uz dostavljanje Centralnoj banci i Centralnom registru
Osiguravajuća društva	Opšti računovodstveni plan, Zakon o osiguranju i Zakon o računovodstvu (2004)	Kriterijumi o konsolidaciji nijesu posebno naznačeni (Vjerovatno MSFI)	Da, bez obzira na veličinu.	Da. Centralni registar Privrednog suda
Investicioni fondovi	MSFI je neophodan.	Kriterijumi o konsolidaciji nijesu posebno naznačeni (Vjerovatno MSFI)	Da, bez obzira na veličinu.	Da. Centralni registar Privrednog suda

11. **Zakon o računovodstvu i reviziji iz 2002. godine je zahtijevao od svih privrednih društava da pripremaju i objavljuju finansijske izvještaje u skladu sa MSFI šest mjeseci nakon završetka finansijske godine.** Zakon je sadržavao listu posebnih MSFI i predviđao je da će Institut računovođa i revizora Crne Gore (IRRCG) naknadno usvojiti i objaviti MSFI. Zakon je sadržavao izuzetke za subjekte sa prometom manjim od 500.000 eura koji su mogli izvještavati ili po fakturisanjoj ili gotovinskoj realizaciji. Zakon je “odredio” regulatorno ovlaštenje IRRCG-u za sljedeće: pripremu dodatnih računovodstvenih standarda i instrukcija; razvoj modela obrazaca finansijskog izvještavanja za pravna lica (u skladu sa MRS); izdavanje pojednostavljenih računovodstvenih propisa za MSP; usvajanje i objavljivanje MSR; određivanje edukacije i radnog iskustva za sertifikovanje knjigovođa, računovođa i revizora; i obezbjeđivanje obuke za računovođe i revizore i vođenje registra računovođa i revizora.

12. **Novi Zakon o računovodstvu i reviziji (2005) sada ne navodi tijelo sa regulatornim ovlaštenjem po pitanju računovodstva i revizije, a trenutno ne postoji set formalno usvojenih MSFI:** Umjesto da navodi IRRCG kao tijelo kojem su delegirana regulatorna ovlaštenja, novi zakon pominje “kompetentno tijelo” koje će usvojiti i objaviti MSFI. Novi zakon takođe ne sadrži posebne MSFI. Posljedica toga je da postojeći regulatorni okvir nema fundamentalne osnove „potvrđenih“ MSFI za pripremu finansijskih izvještaja. U praksi, srbijanski prevod MSFI iz 2004. godine je u širokoj upotrebi (srpski jezik se koristi u Crnoj Gori). Kako ROSC tim u potpunosti podržava regulatorni pristup kojim se zahtjeva potvrđivanje MSFI, prioritet treba dati uspostavljanju neophodne regulatorne infrastrukture. Vlada je nedavno objavila javni tender za kompetentno tijelo na osnovu projektnog zadatka, ali rezultat nije objavljen do ovog ROSC izvještaja. ROSC tim preporučuje sinhronizaciju usvajanja i objavljivanja MSFI u Crnoj Gori sa EU potvrđivanjem MSFI: Pored rane opredjeljenosti ka EU praksi, ovo će omogućiti Crnoj Gori da ostvari koristi od EU uticaja u pogledu IASB i može (u budućnosti) stvoriti sinergije sa Evropskom komisijom po pitanju prevođenja MSFI. Crna Gora treba pažljivo da prati zvanično usvajanje i proces prevođenja MSFI u Srbiji prije pokretanja sopstvenog procesa prevođenja MSFI. Postojeći srbijanski prevod MSFI priručnika je u širokoj upotrebi u Crnoj Gori. IASC fondacija će autorizovati samo jedan prijevod na bilo koji od jezika. Prednost ekonomija obima i ekspertske udruživanja potvrđuje blisko uključivanje u srbijansko prevođenje MSFI.

13. **Zakon o računovodstvu i reviziji (2002.) nije bio usklađen sa važnim elementima fundamentalnog *acquis-a* o finansijskom izvještavanju i reviziji (četvrta, sedma i osma Direktiva Zakona o kompanijama).** Na primjer, zakon nije obuhvatao zahtjeve za menadžment izvještaje, već je koristio različite kriterijume veličine za izuzetke od zakonske revizije i nije sadržavao zahtjeve o odobrenju i registraciji revizorskih društava. Opcije u okviru *acquis-a* koje bi omogućile proporcionalno finansijsko izvještavanje, poput ograničenja u objelodanivanju za mala i srednja preduzeća, takođe nisu bile upotrijebljene u potpunosti. *Acquis* u vezi sa finansijskim izvještavanjem i revizijom značajno su

uznapredovali u posljednjih nekoliko godina. Novi Zoon nije usaglašen sa *acquis-em* po brojnim vaŒnim pitanjima poput priprema menadŒment izvještaja (Œetvrta, Sedma i Direktiva o transparentnosti), polugodišnjeg izvještavanja za kotirane kompanije (Direktiva o transparentnosti), elektronsko objavljivanje finansijskih iskaza (Prva Direktiva), odobravanje i registracija revizorskih druŒtva (Osma Direktiva) i priprema konsolidovanih raŒuna (Sedma Direktiva). Vlada bi trebalo da pripremi "tabelu transpozicije" za identifikovanje razlika u regulatornom okviru u odnosu na relevantni *acquis*. Ova analiza razlika („gap analysis“) mogla bi da sluŒi kao osnova za donoŒenja odluka politike za dalji razvoj postojeŒih zakona i propisa i niz buduŒih krajnjih rokova za implementaciju Œime bi se obezbjedilo dinamiŒko usklađivanje sa „novorazvijenim“ *acquis-om*. Zakon bi trebalo, kao minimalni zahtjev, da sadrŒ izmjene i dopune Œetvrte i Sedme Direktive o Zakonu o kompanijama usvojenim u junu 2006. godine (izdavanje izvještaja o korporativnom upravljanju, objelodanjivanje povezanih lica i vanbilansnih aranŒmana) i izmjene i dopune Osme Direktive o zakonskoj reviziji usvojene u maju 2006. godine.

14. **Zakon iz 2005. godine propisuje da sva pravna lica (oko 14.400) u Crnoj Gori koriste MSFI za pripremu svojih godišnjih finansijskih izvještaja.** Zahtjevanje upotrebe MSFI je odraz pragmatičnog izbora politike za malu zemlju koja ima za cilj otvorenu tržišnu ekonomiju; međutim, postojeŒi obim primjene MSFI je preveliki za postojeŒi kapacitet da adekvatno primjeni MSFI. MSFI okvir za finansijsko izvještavanje je razvijen za opŒte finansijske izvještaje kotiranih kompanija i sadrŒ neke sloŒene raŒunovodstvene tretmane i zahtjeve za detaljno objelodanjivanje. Generalno, troŒak primjene MSFI nije vaŒniji od koristi koje bi imala mala i srednja preduzeŒa (MSP), posebno kada su u vlasniŒtvu direktora. MSFI okvir za finansijsko izvještavanje ne dozvoljava ograniĉenja u pripremi i objelodanjivanju za MSP kao Œto je to sluŒaj sa Direktivama o raŒunovodstvu. Samo jedna od 27 zemalja Œlanica EU zahtjeva da sve kompanije sa ograniĉenom odgovornoŒu koriste MSFI. Crna Gora bi trebalo da razmotri da u potpunosti iskoristi moguŒnosti izuzetaka za pripremu i objelodanjivanje finansijskih izvještaja za mala i srednja preduzeŒa po *acquis communautaire*. Eventualno buduŒe proŒirenje obima MSFI zahtjeva za finansijsko izvještavanje bi trebalo da bude praĉeno simultanom izgradnjom institucionalnog i profesionalnog kapaciteta kako bi se osiguralo i odrŒalo pouzdano, visokokvalitetno finansijsko izvještavanje.

15. **Zakon iz 2005. godine zahtijeva da subjekti sa manje od 500.00 eura prometa koriste gotovinsku realizaciju u prikazivanju svojih godišnjih prihoda.** KoriŒenje gotovinske realizacije je u suprotnosti sa MSFI okvirom Œto Œini nemoguŒim za takve kompanije da se pridrŒavaju MSFI. Crna Gora bi trebalo da preispita svrhu ovog zahtjeva u kontekstu definisanja proporcionalnog okvira finansijskog izvještavanja za MSP koji Œe biti pravilno povezan sa obraŒunom poreza i koji Œe uzeti u obzir najavljen nacrt MSFI za finansijsko izvještavanje MSP.

16. **Zakon o privrednim druŒtvima (2003) sadrŒ sankcije za laŒno i prevarno finansijsko izvještavanje.** Zakon definiŒe kazne za pripremu ili potpisivanje laŒnih ili prevarnih finansijskih izvještaja sa namjerom prevare. Kazne ukljuĉuju novĉanu kaznu do 25.000 eura ili zatvorsku kaznu do 5 godina. Definisanje sankcija za laŒno i nepropisno finansijsko izvještavanje je u skladu sa *acquis* koje zahtjeva efektivno, odgovarajuŒe i proporcionalno sankcionisanje.

A.3 Zahtjevi za reviziju

17. **Obim zahtjeva za zakonsku reviziju pokriva ono Œto se moŒe opisati kao javni subjekti.** Zakon o privrednim druŒtvima i Zakon o raŒunovodstvu i reviziji (2005), kao razni posebni zakoni o bankama i osiguranju, određuju poslovne subjekte koji podlijeŒu zakonskoj reviziji: sva akcionarska druŒtva, sve banke, sva osiguravajuŒa druŒtva, svi investicioni fondovi i druŒtva sa ograniĉenom odgovornoŒu iznad određene veliĉine.

18. **Vrste minimalnih zahtjeva za izuzeŒe druŒtva sa ograniĉenom odgovornoŒu od zakonske revizije su u potpunosti u saglasnosti sa *acquis* (Œetvrta Direktiva).** Stvarni iznosi su relativno visoki

kada se prerađuju na osnovu Pariteta kupovne moći i koristili su se kao instrumenti politike za usklađivanje ponude i potražnje za revizijom. Međutim, najnoviji *acquis* bi omogućio značajno povećanje minimalnih zahtjeva za izuzetie od zakonske revizije ukoliko bi to bilo odgovarajuće za crnogorsko okruženje. Generalno, minimalni zahtjevi se mogu postepeno povećavati sa razvojem ekonomije.

19. **Novi Zakon o računovodstvu i reviziji dozvoljava stranim kvalifikovanim revizorima da postanu licencirani revizori u Crnoj Gori.** Ne samo da je ovo u skladu sa fundamentalnim slobodama *acquis-a* već je i odraz dobro shvaćenog sopstvenog interesa u usklađivanju ponude i potražnje za revizijom. Međutim, zakon ne definiše neophodne kriterijume za testiranje stranih kvalifikovanih revizora na poznavanje nacionalnih zakona relevantnih za zakonsku reviziju, poput zakona o privrednim društvima, zakona o porezu, zakona o računovodstvu, itd. Kao rezultat toga, zakon može biti previše liberalan sa aspekta javnog interesa. Otuda se preporučuje da se regulatorni okvir uskladi sa *acquis-om* i da se test sposobnosti po pitanju relevantnih nacionalnih zakona doda kao uslov za dobijanje licence.

20. **Zakon o privrednim društvima sadrži odredbe za akcionarska društva o imenovanju i razrješenju revizora.** Generalna skupština ima pravo da odobri imenovanje revizora na maksimalni period od jedne godine u slučaju akcionarskog društva. Ne postoje posebne odredbe za razrješenje revizora akcionarskih i društava sa ograničenom odgovornošću. Generalna skupština akcionarskog društva može razriješiti revizora prije isteka njegovog mandata jednostavnom većinom glasova. Izmjenjena i dopunjena Osmo Direktiva o zakonskoj reviziji propisuje da se revizori mogu razriješiti samo ako postoje ispravne osnove i da su o tome informisani organi nadležni za nadzor. Kombinovanje imenovanja na kratak period i relativno lako razrješavanje dužnosti ne podržava očuvanje nezavisnosti revizije od uticaja kompanije ili njene uprave. Pored toga, Zakon o privrednim društvima nema odredbe o odborima za reviziju za javne subjekte. Odbori za reviziju su važna zaštita u obezbjeđivanju kvaliteta revizije i držanje revizora na bezbjednoj udaljenosti od uprave. Zakon bi trebalo da bude u skladu sa izmjenjenom i dopunjenom Osmom Direktivom koja sadrži takav zahtjev.

21. **Zakon o računovodstvu i reviziji (2005) predviđa brojne sankcije za nepropisne revizije.** Zakon definiše sankcije u pogledu revizorskih izvještaja koje potpisuju nelicencirani revizori i po pitanju revizija koje nisu sprovedene u skladu sa zakonom, MSR Etičkog kodeksom. Pored toga, Zakon o privrednim društvima zabranjuje miješanje uprave u ovlaštenja ili rad revizora.

22. **Međunarodni standardi revizije (MSR) su zakonski neophodni, ali pojedinačni MSR nisu još prevedeni, zvanično usvojeni, niti objavljeni.** Vlada je planirala zvanično usvajanje i objavljivanje adekvatno prevedenih MSR kako bi zaokružila regulatorni okvir. Međutim, ovo još nije realizovano zbog oćekivane odluke o tijelu kojem će biti povjereno ovo ovlaštenje. U praksi, revizorska društva, članice međunarodnih mreža revizorskih društava koriste njihovu opštu metodologiju, koja je u skladu sa MSR, a lokalni revizori koriste srbijanski prevod IFAC priručnika.

23. **Regulatorni okvir ne definiše strukturu revizorskih izvještaja niti vrste mišljenja revizije.** Izvještaji revizije su sadržani u MSR okviru (MSR 700), ali MSR nijesu još uvijek prevedeni i usvojeni u Crnoj Gori. Revizorski izvještaji i mišljenja su jedini javno vidljivi proizvod zakonskih revizija i oni definišu nivo obezbjeđenja i aspekte koje treba pokriti zakonskom revizijom. U tom smislu, izvještaji revizije i mišljenja revizije definišu rad revizije koju sprovodi revizor. Format i sadržaj revizorskih izvještaja ne mogu definisati sami revizori, te stoga ovaj izvještaj preporučuje da se zakonom definišu vrste revizorskih mišljenja i struktura izvještaja, što se zahtjeva *acquis-om* (vidjeti i Odjeljak IV).

24. **Osnovna pravila za nezavisnost revizora definisana su zakonom; međutim, regulatorni okvir po pitanju nezavisnosti revizora nije potpun jer se očekuje prijevod i usvajanje IFAC Etičkog kodeksa.** Postoje značajni prisutni rizici u malim zemljama gdje porodični, poslovni i finansijski odnosi mogu ugroziti nezavisnost i objektivnost revizora. Rizik nezavisnosti može biti pogoršan u slučajevima

nedovoljnog računovodstvenog kapaciteta jer revizor može biti uključen u pripremanje finansijskih izvještaja. Zakon o računovodstvu i reviziji zauzima rigorozan pristup nezavisnosti revizora zabranjivanjem pružanja dodatnih računovodstvenih i konsultantskih usluga subjektima u kojima se sprovodi revizija i obavljanja zakonskih revizija u slučajevima kada je revizor akcionar ili jedan od osnivača kompanije u kojoj se sprovodi revizija. Kako bi bila u skladu sa *acquis-om*, nezavisnost revizora treba da bude pojačana za javne subjekte tako što će se zahtijevati rotacija ključnih revizorskih partnera na svakih 7 godina i period mirovanja od 2 godine za revizore koji zauzimaju menadžerske pozicije u kompanijama u kojima se sprovodi revizija.

25. **Regulatorni okvir se ne bavi revizorskim društvima dovoljno detaljno.** Regulatorni okvir se prvenstveno fokusira na individualne revizore. Iako ovo može biti u velikoj mjeri dovoljno za Crnu Goru (32 licencirana revizora u cijeloj zemlji), revizorska društva postoje i regulatorna zaštita mora biti uspostavljena. To je potrebno da bi se osiguralo da vlasništvo i upravljanje revizorskim društvima ne ugrožavaju nezavisnost, objektivnost i kvalitet revizija. Stoga pravni okvir treba izmijeniti i dopuniti da sadrži, između ostalog, odobravanje i registraciju revizorskih društava na osnovu kriterijuma vlasništva i upravljanja. Pravila o uvjeravanju u nezavisnost i kvalitet takođe treba proširiti da adekvatno uključe i revizorska društva. Ovo bi rezultiralo boljom usklađenošću regulatornog okvira sa *acquis-om*.

26. **Uloga zakonskog revizora ne zahtjeva izvještavanje nadležnim vlastima o sumnjama na prevaru ili pranje novca.** Dok zakon o bankama sadrži dužnost revizora da prijavi nezakonite radnje i ostale nepravilnosti banaka i njihovih zaposlenih, opšti zahtjevi o izvještavanju o sumnji na prevaru ne postoje. Ulogu i odgovornost revizora u pogledu prevare i pranja novca treba uskladiti sa *acquis-om* o pranju novca.⁷

A.4 *Publikovanje finansijskih izvještaja*

27. **Zakonom o privrednim društvima i Zakonom o računovodstvu i reviziji (2005) uređuje se publikovanje finansijskih izvještaja od strane akcionarskih društava i društava sa ograničenom odgovornošću, ali na nekonzistentan način.** Zakonom o privrednim društvima predviđa se da akcionarska društva podnose godišnje finansijske i revizorske izvještaje Centralnom registru Privrednog suda, a Zakonom o računovodstvu i reviziji određuje se da se to čini u roku od šest mjeseci po isteku kalendarske godine. Društva sa ograničenom odgovornošću su dužna da podnose godišnje finansijske izvještaje Centralnom registru Privrednog suda u roku od dva mjeseca po isteku kalendarske godine (međutim, šest mjeseci po Zakonu o računovodstvu i reviziji). Dva mjeseca je nedovoljan period za pripremu i objavljivanje finansijskih izvještaja nad kojima je izvršena revizija (u slučajevima kada društvo sa ograničenom odgovornošću nije izuzeto od obavezne zakonske revizije). Poređenja radi, najkraći vremenski rok za objavljivanje finansijskih izvještaja definisan je EU Direktivom o transparentnosti i taj rok iznosi 4 mjeseca. Rokove publikovanja finansijskih izvještaja treba ponovo razmotriti u cilju sinhronizovanja i usklađivanja sa *acquis-em*.

28. **Zakonom o privrednim društvima i Zakonom o računovodstvu i reviziji (2005) se generalno definiše odgovornost za sprovođenje publikovanja i uključen je samo limitiran broj sankcija za nepublikovanje finansijskih izvještaja.** Zakonom o privrednim društvima predviđa se maksimalna novčana kazna od 15,000 € za pravno i 5,000 € za fizično lice – koje blagovremeno ne dostavi finansijski izvještaj Sudu. To je u skladu sa izmijenjenom Prvom Direktivom o pravima društava kojom se predviđaju odgovarajuće kazne za neobjelodanjivanje finansijskih izvještaja. Institucionalna odgovornost za

⁷ DIRECTIVE 2005/60/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. oktobra 2005. godine o sprječavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca i finansiranja terorizma; objavljenog u Official Journal L 309 of Nov 21 2005.

spvođeje blagovremenog publikovanja finansijskih izvještaja leđ kod “nadleđnog organa” (đlan 18 Zakona o rađunovodstvu i reviziji), a to je Ministarstvo finansija. Međutim, u toku perioda koji je obuhvađen ovim Izvještajem o poštovanju standarda i propisa iz oblasti rađunovodstva i revizije (A&A ROSC) nije bilo kapaciteta zaduđenih da sistematski nadgledaju publikovanje finansijskih izvještaja. Do sredine oktobra 2006. godine samo 60% preduzeđa koja su bila obavezna da podnesu finansijske izvještaje za 2005. godinu uđinile su to do kraja juna 2006. godine, a odgovarajuđih novđanih kazni nije bilo.

29. **Odgovornost za publikovanje finansijskih izvještaja svih preduzeđa je nedavno prenesena sa Centralnog registra Privrednog suda na Centralnu banku.** To je uđinjeno u skladu sa Memorandumom o razumijevanju između te dvije institucije, ali to nije bilo jasno prezentovano široj javnosti. U vrijeme misije izvršene sa duđnom pađnjom, nadleđni sektor Centralne banke je aktivno radio na unošenju finansijskih izvještaja u papirnoj formi u elektronski sistem koji se još mođe koristiti i za statistiđe svrhe (kao što je bio sluđaj sa sistemom ZOP-a u vrijeme bivše Jugoslavije). Neke korekcije su izvršene za netađna aritmetiđka izrađnavanja koja su otkrivena prilikom prebacivanja podataka. Pođetkom 2007. godine Ministarstvo finansija je formalno potvrdilo da Privredni sud zadrđava odgovornost za publikovanje finansijskih izvještaja kao i za prađenje blagovremenog dostavljanja i kvaliteta finansijskih izvještaja kao što je predviđeno zakonom. Finansijski izvještaji moraju biti elektronski dostupni javnosti ako se đeli postiđi usklađenost prakse u Crnoj Gori sa izmijenjenom Prvom Direktivom.

30. **Komisija za hartije od vrijednosti i berze (KHOV) Crne Gore je nadleđna za regulisanje i nadzor emisije i trgovinu hartijama od vrijednosti.** Komisija za hartije od vrijednosti i berze odobrava i nadzire javne ponude hartija od vrijednosti, izdaje licence berzama, izdaje licence ovlašđenim uđesnicima (brokerima, dilerima, investicionim savjetniciima i potpisnicima emisije) i izdaje licence investicionim fondovima. Trenutno postoje dvije licencirane berze u Crnoj Gori: NEX Montenegro i Montenegro berza. Obje imaju hartije od vrijednosti koje se kotiraju na A i B listama i neregulisanom slobodnom trđištu. Postojanje ove dvije berze omoguđava regulatornu arbitrađu i stoga ograniđava ulogu koju same berze mogu imati u sprovođenju primjene i publikovanja finansijskih izvještaja u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI).

31. **Zakon o hartijama od vrijednosti ne sadrđ konkretne odredbe o finansijskom izvještavanju za kotirana preduzeđa osim onih zahtjeva koji su predviđeni za akcionarska društva.** Iako je osnovni zahtjev za finansijskim izvještavanjem po MSFI za kotirana akcionarska društava u skladu sa *acquis-em*, postojeđi okvir ne ispunjava nekoliko zahtjeva kao što su publikovanje “finansijskih izvještaja”, ukljuđujuđi finansijske iskaze, izvještaje za menadžment i revizorske izvještaje, u roku od đetiri mjeseca od kraja godine i publikovanje polugodišnjih finansijskih izvještaja, ukljuđujuđi sađete finansijske iskaze i privremene izvještaje za menadžment (Direktiva o transparentnosti). Štaviše, nedavno su usvojene izmjene u *acquis-u* kojima se zahtijeva konkretno objelodanjivanje vanbilansnih aranđmana i izdavanje izvještaja o korporativnom upravljanju. Dobro finansijsko izvještavanje je od kljuđnog znađaja za crnogorska trđišta hartija od vrijednosti kako bi se obezbijedilo da su nedavna znađajna poveđanja cijena akcija i dalje utemeljena na odgovarajuđim faktorima realne ekonomije.

A.6 Finansijsko izvještavanje i zahtjevi revizije za banke

32. **Zakonom o bankama se predviđa da se banke moraju osnivati kao akcionarska društva i tako moraju ispunjavati uslove za pripremu, reviziju i publikovanje finansijskih izvještaja po MSFI za akcionarska društva.** Osim toga, Zakonom se predviđaju i još neki konkretni zahtjevi kao što su vođenje poslovnih knjiga u skladu sa kontnim planom koji propisuje Centralna banka i posebnim propisima, kao i publikovanje krađe verzije revizorskog izvještaja u nacionalnim dnevnim novinama.

33. **Centralna banka Crne Gore izdaje licence bankama i drugim finansijskim institucijama.** Centralna banka takođe nadgleda platne sisteme, određuje kriterijume za klasifikaciju bankarske aktive i

rezervi za gubitke po osnovu zajmova, i određuje minimum potrebnog kapitala. Centralna banka izdaje zvanične "odluke" o računovodstvenim, revizorskim i pitanjima prudenčijalnog izvještavanja. Jedna takva "odluka" predviđa podnošenje izvještaja Centralnoj banci po osnovi koja nije u potpunosti u skladu sa međunarodnim računovodstvenim standardom 39 (npr. mjerenje finansijskih instrumenata po amortizovanoj cijeni). Regulisanje izračunavanja rezervi za potencijalne gubitke po osnovu zajmova takođe nije u skladu sa MRS 39. Trenutno, uslovi izvještavanja (usvojeni u aprilu 2005.) se razlikuju od objavljenih CEBS-smjernica kojima se utvrđuje standardizovani okvir finansijskog izvještavanja (FINREP) za kreditne institucije koje posluju u EU čime se ograničava uporedivost finansijskog učinka i finansijske pozicije sa bankama iz EU.

34. **Zakonom o bankama se predviđa da banke podnose svoje finansijske izvještaje po MSFI u roku od šest mjeseci od kraja kalendarske godine Centralnoj banci kao i da podnose prudencijalne izvještaje Centralnoj banci.** S obzirom da banke moraju biti akcionarska društva, finansijski izvještaji i revizorski izvještaj takođe moraju biti javni; finansijski izvještaji se dostavljaju Centralnoj banci u roku od šest mjeseci od kraja kalendarske godine. Imenovanje revizora banaka mora biti odobreno od strane Centralne banke. Do sada, Centralna banka je izdala odobrenje samo za tri društva, i to su lokalna društva koja su članovi glavnih međunarodnih mreža društava za reviziju. Zvanični revizor banke je dužan da prijavi Centralnoj banci svaku nezakonitu aktivnost ili neregularnost što je u skladu sa BCCI Direktivom.

A.7 Finansijsko izvještavanje i revizorski zahtjevi za osiguravajuća društva

35. **Do usvajanja novog zakona o osiguranju nije bilo određenog kontrolora osiguranja i Ministarstvo finansija je obavljalo taj zadatak sa samo tri služenika.** Ministarstvo finansija je obavljalo i on-site i off-site kontrole, uključujući i pregled finansijskih izvještaja, izvještaja za menadžment i revizorskog mišljenja. Prijedlog novog Zakona o osiguranju je dostavljen Skupštini u novembru 2005. i usvojen je u decembru 2006. nakon misije izvršene sa dužnom pažnjom. Novi zakon kojim se uređuju osiguravajući entiteti je Savezni zakon o osiguranju imovine i lica (1999). Ovim Zakonom se ne utvrđuju konkretni uslovi finansijskog izvještavanja za osiguravajuća društva osim opštih uslova iz Zakona o računovodstvu i reviziji. Tako sva osiguravajuća društva moraju da primjenjuju MSFI i podliježu obaveznoj godišnjoj reviziji. Agencija za nadzor osiguranja će takođe nadgledati pripremu finansijskih izvještaja.

B. Računovodstvena i revizorska profesija

36. **Zakonom o računovodstvu i reviziji (2002) spojena su dva postojeća tijela: Unija računovođa i revizora Crne Gore i Crnogorsko udruženje radnika računovodstvene i revizorske profesije, u jedno tijelo - Institut računovođa i revizora Crne Gore (IRRCG).** Štaviše, Zakonom iz 2002. godine novom Institutu su pored uloge zastupanja interesa računovođa i revizora Crne Gore date i regulatorne nadležnosti. Revidirani Zakon o računovodstvu i reviziji iz 2005. ne pominje konkretno IRRCG; umjesto toga navodi se da se nadležnom profesionalnom tijelu koje je odvojeno od vlade mogu povjeriti zadaci od javnog interesa u oblasti računovodstva i revizije. Kao što je rečeno u stavu 17 gore, vlada trenutno organizuje tender za 'kompetentno tijelo' na osnovu definisanih kriterijuma. Zadaci od javnog interesa koji su ranije delegirani IRRCG-u i predviđeni za kompetentno tijelo uključuju usvajanje MSFI i MSR, odobravanje obrazovnih programa i planova, izdavanje sertifikata za Sertifikovanog računovođu, vođenje registra licenciranih revizora, tumačenje računovodstvenih i revizorskih standarda i pripremanje modela finansijskih izvještaja.

37. **IRRCG prolazi kroz velika previranja. 'Novi Institut' je nedavno ustanovljen i boravi u prostorijama 'starog Instituta'; međutim, prvobitni Institut i dalje postoji, ali nije osnovao odbor nakon raskida sa 'novim Institutom'.** Urgentno je potrebno da ove dvije profesionalne organizacije dođu do zajedničkog dogovora tako da jedno ili oba tijela mogu dobiti regulatorna ovlaštenja. Postojeći

regulatorni vakum podriava pravnu sigurnost za sve strane koje su ukljuene u finansijsko izvještavanje. Ministarstvo finansija nema dovoljno kapaciteta za ispunjavanje niza regulatornih zadataka predviđenih Zakonom.

38. **Kada je računovodstveno tijelo koje je prethodilo IRRCG postalo pridruženi član IFAC-a 2000. godine, njegovi članovi su odlučili da preuzmu titulu ‘sertifikovanog računovođe’ iako nijesu položili ispite.** To nije u skladu sa smjernicama o računovodstvenom obrazovanju IFAC-a. U cilju podizanja profila računovodstvene profesije i stvaranja mogućnosti za bolje kvalifikovane računovođe, Zakonom o računovodstvu i reviziji (2005) uvedena je zvanična titula sertifikovanog računovođe. Sertifikovanje zavisi od ispunjavanja opštih uslova kvalifikovanja, kao što je univerzitetska diploma, ali i polaganje ispita na osnovu međunarodnih obrazovnih standarda IFAC-a. Nakon usvajanja Zakona, postojeće računovođe su sada zvanično kvalifikovane kao “ovlašćene profesionalne računovođe”. Postojeće računovođe vide ovaj razvoj događaja kao obezvređivanje njihove titule računovođe i isti u argumente da su oni već sertifikovani revizori.

39. **Crna Gora je implementirala dobru politiku ponovnog polaganja ispita za revizore kako bi obezbijedili kvalitet licencirane zakonske revizorske profesije.** U skladu sa uslovima Zakona o računovodstvu i reviziji iz 2002., tadašnjih 21 sertifikovanih revizora dobilo je privremenu revizorsku licencu koja je mogla postati trajna ako bi bili uspješni na ponovnom polaganju. Vlada je odlagala ponovno polaganje nekoliko puta; međutim, novim Zakonom o računovodstvu i reviziji iz 2005. predviđen je rok za ponovno polaganje za sertifikovane revizore do 31. marta 2006. Nekoliko revizora je kasnije izgubilo licencu jer su odbili da učestvuju na ponovnom polaganju. Sada ima 32 licencirana revizora u Crnoj Gori. Dalje, vlada je odlučila da omogući pravo stranim kvalifikovanim revizorima da postanu licencirani revizori u Crnoj Gori (vidite stav 26). U praksi, to će biti veoma važno za kvalifikovane revizore iz Srbije i crnogorske revizore koji su stekli kvalifikaciju u inostranstvu (na pr. SAD, UK).

C. Profesionalno obrazovanje i obuka

40. **Visoko-kvalitetno finansijsko izvještavanje i revizija oslanjaju se na obezbjeđenje efektivnog profesionalnog obrazovanja i obuke iz računovodstva i revizije.** U bivšoj Socijalističkoj Republici Jugoslaviji, računovodstvo je uglavnom povezivano sa knjigovodstvom i izvještavanjem za poreske i statističke svrhe; finansijsko izvještavanje se nije bavilo ekonomskom vrijednošću i učinkom privatnih kompanija. Izazov obuke i obrazovanja računovođa u Crnoj Gori je da postojeće i novo-kvalifikovane računovođe steknu osnovne sposobnosti i upoznaju se sa konceptima vezanim za računovodstvo u privatnim preduzećima, uključujući računovodstvene standarde zasnovane na principima, moderne revizorske standarde i tehnike, odgovornost menadžmenta prema akcionarima i drugim zainteresovanim stranama i napredno korporativno upravljanje.

41. **Svi uslovi kvalifikovanja revizora koji su definisani u Zakonu o računovodstvu i reviziji su slični uslovima *acquis-a* i međunarodnim obrazovnim standardima IFAC-a.** Uslovi za kvalifikovanje uključuju univerzitetsku diplomu (iz ekonomije ili biznisa), tri godine radnog iskustva (kao računovođa), dvije godine iskustva revizora i polaganje državnog ispita. Međutim, cijeli niz predmetnih pitanja koja su uključena u *acquis* nije uključen u Zakon.

42. **Broj studenata koji biraju računovodstvo da studiraju i za nove postdiplomske studije se povećava, što ukazuje na snažnu potražnju za obrazovanjem iz oblasti računovodstva.** Studija koju je finansirao USAID 2005. naglašava potrebu za mlađim profesionalnim računovođama koji će dobiti modernije obrazovanje iz računovodstva koje se zasniva na tržišnoj ekonomiji kada je u pitanju sadržaj programa, način prezentiranja i sistem ispitivanja. Preko hiljadu studenata je diplomiralo u toku posljednje tri godine na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Crne Gore, na kojem se drže kursevi vezani za računovodstvo, mada nije jasno koliko njih je imalo računovodstvo kao glavni predmet. Trenutno ima 46

postdiplomskih studenata iz računovodstva i revizije, mada nijedan još nije završio ovaj dvogodišnji postdiplomski program s obzirom da je počeo prije manje od dvije godine.

43. **Projekat za utvrđivanje dostignuća obrazovanja iz oblasti računovodstva i revizije u Crnoj Gori koji je finansirao USAID 2005. godine ukazuje da su MSFI, MSR i Etički kodeks, kao i ukupne vještine, vrijednosti i stavovi podučavani na dobar način.** Nedostaci su primjećeni u obrazovanju koje se odnosi na korporativno upravljanje, poslovnu etiku, finansijska tržišta, menadžment i strateško donošenje odluka. Studija predlaže izradu ačurnog računovodstvenog programa na Univerzitetu Crne Gore, ačuriranje zastarelih računovodstvenih udžbenika na srpskom (trenutno se koristi udžbenik o međunarodnom računovodstvu čiji prevod je finansirao USAID 2001. godine) i da IRRCG organizuje praktičnu obuku računovođa i revizora koja će biti propisno nadgledana.

44. **Trenutno ne postoji zahtjev za Kontinuiranom profesionalnom edukacijom (CPE) za revizore u Crnoj Gori.** Zahtjev za kontinuiranom edukacijom treba uvesti u skladu sa najboljim međunarodnim praksama (Međunarodni standardi obrazovanja IFAC-a) i *acquis communautaire-om* (po izmijenjenoj Osmoj direktivi).

D. Određivanje računovodstvenih i revizorskih standarda

45. **Zakonom o računovodstvu i reviziji u Crnoj Gori se ne propisuje određivanje sopstvenih računovodstvenih i revizorskih standarda već upotreba MSFI i MSR za sve relevantne entitete (vidite odjeljak IIA gore).** Kao što je rečeno u datom odjeljku, odluka o imenovanju regulatornog tijela nadležnog za usvajanje MSFI i MSR još nije donesena i, kao posljedica toga Crna Gora trenutno nema set zvanično prevedenih i usvojenih MSFI niti set prevedenih i usvojenih MSR. Zakonom o računovodstvu i reviziji (2002.), koji je prestao da važi usvajanjem novog Zakona o računovodstvu i reviziji (2005), dato je ovlašćenje IRRCG da izda pojednostavljene računovodstvene propise koji se temelje na MSFI za MSP i da izdaje objašnjenja i smjernice o upotrebi MSFI za finansijsko izvještavanje. Međutim, trenutno ne postoje takvi pojednostavljeni propisi za MSP koji su ovlašćeni ili u upotrebi.

E. Sprovođenje računovodstvenih i revizorskih standarda

46. **Ne postoji efektivno sprovođenje postupanja u skladu sa računovodstvenim standardima kod finansijskog izvještavanja entiteta u Crnoj Gori osim banaka.** Centralna banka sprovodi prudencijalno izvještavanje banaka, koje se zasniva na opštoj svrsi finansijskog izvještavanja. Regulator tržišta hartija od vrijednosti ne sprovodi nikakvu sistemsku kontrolu kvaliteta finansijskih izvještaja entiteta koje uređuje, a kontrola osiguravajućih društava, investicionih i penzionih fondova još nije uspostavljena.

47. **Zakon o hartijama od vrijednosti sadrži opštu odredbu o zaštiti investitora ali ne propisuje posebnu ulogu za KHOV u vezi sa sprovođenjem finansijskog izvještavanja od strane emitenata.** KHOV kao nezavisno i autonomno tijelo može odrediti svoj pristup sprovođenju. Zahtjevi koji se odnose na kotiranje na A i B segmentima tržišta akcija podrazumijevaju da kompanija ima nekvalifikovano (čisto) revizorsko mišljenje za pristup njenih hartija od vrijednosti i nastavak njenog kotiranja na berzi; tako KHOV vrši razmatranje svih revizorskih mišljenja o godišnjim finansijskim izvještajima kompanija kotiranih na A i B listi. KHOV je dostavila primjere kompanija koje su skinute sa liste za kotaciju kao posljedica KHOV nalaza kvalifikovanih revizorskih mišljenja i revizija koje su izvršili nelicencirani revizori. Međutim, KHOV se ne konsultuje ni o kakvim pitanjima sa kompanijama direktno, niti vrši posjete u cilju praćenja daljih dešavanja po osnovu kvalifikovanih revizorskih mišljenja ili zbog nekog drugog razloga. Sprovođenje od strane KHOV teži oslanjanju samo na eksternu reviziju.

48. **Centralna banka Crne Gore sprovodi propisno prudencijalno izvještavanje od strane banaka preko on-site i off-site kontrola.** S obzirom da Centralna banka ima malo ili nimalo stručnjaka za MSFI, sprovođenje se uglavnom ograničava na regulatornu oblast prudencijalnog izvještavanja, mada se to zasniva na finansijskim izvještajima po MSFI uz određene različite pretpostavke i osnovu mjerenja. Centralna banka se oslanja na revizorsko mišljenje revizora banke u cilju obezbjeđivanja pravilne primjene MSFI. Centralna banka objavljuje samo prudencijalne izvještaje koje banke pripremaju (bilans stanja i bilans uspjeha) na svojim internet stranicama, što može stvoriti konfuziju s obzirom da su finansijski izvještaji koji se nalaze na internet stranicama banaka generalno MSFI izvještaji i stoga se razlikuju od onih sa internet stranice Centralne banke. U vrijeme ROSC misije nije bilo određenog kontrolora za osiguranje, i nije bilo sprovođenja zahtjeva za finansijskim izvještavanjem od strane osiguravajućih društava osim zakonom predviđene revizije.

49. **Trenutno nema regulatornog zahtjeva za eksternom provjerom kvaliteta revizora.** Provjera kvaliteta je jedna od nadležnosti koja je predviđena da bude delegirana 'kompetentnom profesionalnom tijelu' kada vlada završi proces delegiranja. Nepostojanje provjere kvaliteta revizije je ključna slabost s obzirom da je zakonski obavezna revizija prva linija provjere adekvatnosti primjene računovodstvenih standarda. Provjerom kvaliteta povećava se povjerenje u kvalitet funkcije revizije i omogućava i zahtjeva od revizorske profesije da poboljšava kvalitet revizija. Zahtjev za eksternom provjerom kvaliteta u skladu sa odredbama o provjeri kvaliteta izmijenjene Osme Direktive o zakonskoj reviziji je hitno potreban.

50. **Ne postoji zahtjev u Zakonu o računovodstvu i reviziji (2005.) za javnim nadgledanjem revizora i društava za reviziju, kao što je predviđeno *acquis-em*.** Novim zakonom se predviđa da Ministarstvo finansija treba da nadgleda implementaciju Zakona i da može da delegira regulatorne aktivnosti drugim tijelima. Međutim, nema posebnih zahtjeva za organizovanjem javnog nadzora sličnih zahtjevima nove 8. direktive o zakonski obaveznoj reviziji.

računovodstveni standardi u praksi

51. **ROSC tim je razmotrio uzorak od dvadeset setova finansijskih iskaza koji su pripremljeni u skladu sa MSFI.** Uzorak je uključivao 5 malih i srednjih preduzeća, 9 najvećih kotiranih firmi iz realnog sektora, 3 banke, 2 osiguravajuća društva i jedan investicioni fond. ROSC tim je po metodi slučajnog uzorka izabrao finansijske iskaze. Međutim, zbog male veličine uzorka, rezultat se ne može smatrati reprezentativnim za sve crnogorske firme. Stoga se nalazi, iako korisni za ukazivanje na potencijalne sistemske probleme u finansijskom izvještavanju, odnose samo na nedostatke utvrđene u finansijskim iskazima kod pojedinih firmi.

A. Finansijsko izvještavanje malih i srednjih preduzeća

52. **Sva mala i srednja preduzeća koja su razmatrana koristila su standardizovani 'set obrazaca za godišnje izvještaje' koji nije u potpunosti u skladu sa MSFI. Osim toga, u većini slučajeva nije bilo objelodanjivanja što je rezultiralo daljom neusklađenošću sa MSFI.** Standardni obrasci koji su korišćeni bili su opisani kao 'obrazasci propisani na osnovu člana 3 Zakona o računovodstvu i reviziji (Službeni list Republike Crne Gore br. 69/05) i člana 22 IV EU Direktive br. 78/660/EEC'. Ovi obrasci uključuju standardizovane strukture bilansa uspjeha, bilansa stanja, iskaza o gotovinskim tokovima i iskaza o promjenama u vlasništvu. Takođe se pozivaju na napomene uz finansijske iskaze koje opisuju primijenjene računovodstvene politike i analitičko pojašnjenje materijalno važnih stavki bilansa stanja. Međutim, samo dva od setova računova za mala i srednja preduzeća su stvarno uključila neke od ovih podataka o politikama i napomenama, i te dvije su bile čisto kratak rezime politika.

53. **Problemi sa standardizovanim obrascima koji su gore opisani bili su uvećani greškama pri ispunjavanju obrazaca.** Četiri od šest “standardizovanih” finansijskih iskaza sadržali su aritmetičke greške, greške prilikom uparivanja i nedosljednosti između iznosa koji su uključeni u bilans uspjeha i iznosa koji su uključeni u bilans stanja. Kod mnogih finansijskih iskaza bilo je nedosljednosti i nelogičnih iznosa koji su se posebno odnosili na oporezivanje. U dva slučaja nedostajali su iskazi o promjenama u vlasničkoj strukturi, a u jednom slučaju nije bilo iskaza o gotovinskim tokovima. Konačno, jedan finansijski iskaz se pozvao na primjenu MRS 15 i 25 u svojim računovodstvenim politikama, koji u suštini ne postoje. Utisak je da većina obrazaca nije bila pažljivo provjerena nakon ispunjavanja i njihova informativna korist za korisnike bila je ograničena. Nijedan finansijski iskaz nije uključivao revizorski iskaz. Tako da je postojala značajna praznina u poštovanju propisa pored mogućeg propusta u primjeni inherentnih standarda kod samih obrazaca.

54. **Zaključak je da je nivo usklađenosti finansijskih iskaza malih i srednjih preduzeća sa MSFI bio nizak. To odražava ograničene raspoložive resurse malih i srednjih preduzeća za primjenu usklađenosti, kao i nepostojanje zahtjeva za takvom usklađenošću od strane korisnika finansijskih iskaza i nepostojanje posljedica u slučaju neusklađenosti.** Rezultati razmatranja finansijskih iskaza malih i srednjih preduzeća izgleda da potvrđuju neadekvatnost postojećeg okvira MSFI za finansijsko izvještavanje od strane malih i srednjih preduzeća generalno, i u Crnoj Gori posebno. Univerzalni zahtjev za primjenu MSFI u Crnoj Gori rizikuje da vodi kulturi prihvatanja nepostupanja u skladu sa propisima, što se može proširiti na veća preduzeća i može da podriva reputaciju zemlje po osnovu finansijskog izvještavanja.

B. Finansijsko izvještavanje kotiranih preduzeća iz realnog sektora

55. **Država je ili značajan (preko 20%) ili većinski (preko 50%) akcionar u većini kompanija na listi za kotaciju u uzorku koji je razmatran po pitanju usklađenosti sa MSFI.** To ukazuje na ukupno veliko učestvo države u kotiranim preduzećima u Crnoj Gori. Štaviše, ponekad je bilo materijalnih transakcija ili finansijskih aranžmana koje su uključivale Državu. U takvim slučajevima vjerovatno je da su preduzeće i Država dobro upoznati sa uslovima transakcije i to može voditi tome da se transakcije opišu u finansijskim iskazima bez dovoljno detalja bez kojih treće lice ne može da ih shvati. Primjer je preduzeće koje je otpisalo određenu imovinu zbog zakonskih rješenja, i iz podataka iz napomene o osnovnim sredstvima izgleda da je pretrpjela značajan gubitak. Međutim evidentirani gubitak u bilansu uspjeha je znatno manji. Drugi dio finansijskog iskaza se odnosi na oprost duga od strane vlade koji izgleda da se desio nakon kraja godine ali koji je priznat i izgleda da je razlog za smanjenje gubitka. Bez šireg objašnjenja u finansijskim iskazima italac koji je treća strana imao bi teškoća sa shvatanjem veze (ako je ima) između ova dva događaja i da li su oni u stvari dio povezane transakcije.

56. **Samo jedno preduzeće je objelodanilo transakcije sa povezanim stranama i nijedno nije objelodanilo naknade koje primaju ključni članovi menadžmenta, kao što je predviđeno u MSR 24.** Kao što je već istaknuto, Država je značajan ili većinski akcionar u mnogim preduzećima i tako mnoge transakcije preduzeća sa Državom su više od ‘obične pogodbe’ kako je naznačeno u MRS 24. Glavne transakcije sa Državom koje nijesu bile ‘obične pogodbe’ treba da se objelodane, zajedno sa transakcijama i bilansima sa svakom relevantnom stranom.

57. **Kvalitet i nivo usklađenosti finansijskih iskaza kotiranih kompanija sa MSFI koji su razmatrani bio je bolji nego u slučaju iskaza malih i srednjih preduzeća, ali i dalje postoje određeni problemi (vidite stavove 72-81 dolje u tekstu), posebno po pitanju adekvatnog objelodanjivanja.** Finansijski iskazi generalno su objelodanili dosta detalja u nekim oblastima prezentirajući više od onoga što se zatijeva po MSFI, ali nijesu adekvatno objelodanili podatke iz oblasti gdje je to predviđeno po MSFI. Dato je opsežno objelodanjivanje o klijentovim potraživanjima i obavezama po računima prema

dobavljačima, gdje su imena glavnog klijenta i dobavljača i bilanci bili često prikazani. Bilo je značajnih detalja o stavkama kao što su troškovi zaposlenih i drugi troškovi i kategorije zaliha. Ovaj nivo detalja može biti koristan, ali nije potreban po MSFI. To vodi utisku da poznavanje MSFI nije u tolikoj mjeri koliko bi se moglo očekivati.

58. **Nijedan od razmatranih finansijskih iskaza nije bio konsolidovani finansijski izvještaj.** Izgleda da samo jedno preduzeće ima podružnice, pridružena lica ili zajednička ulaganja (i učinili su ih beznačajnim). Iz tog razloga, MSFI 3 ‘poslovne kombinacije’ nije bio generalno primjenjiv i MRS 28 i MRS 31 o pridruženim licima i zajedničkim ulaganjima takođe nijesu bili primjenjivi. Takođe, većina preduzeća je poslovala samo u svojoj zemlji i to u jednoj klasi djelatnosti; stoga MRS 14 ‘Segmentirano izvještavanje’ takođe generalno nije bilo primjenjivo. Nedostatak određenog objelodanjivanja koje je predviđeno u MSFI vodi pretpostavci da transakcije, događaji ili situacije koje treba prepoznati i objelodaniti po MSFI okviru finansijskog izvještavanja u stvari se nijesu dogodile. Na primjer, ni jedno od razmatranih preduzeća – iako na liti za kotaciju – nije objelodanilo nijednu šemu vezanu za akcije i to implicira da ih nijesu ni imali. Nijedno od razmatranih preduzeća nije objelodanilo stalna sredstva koja se drže za prodaju ili prekinuto poslovanje. Cijeli spisak standarda koji *se nijesu primjenjivali* od strane preduzeća koja su bila razmatrana uključuje: MSFI 1 do 6, MRS 14 27 – 31, MRS 34 i MRS 40 -41. Ostale standarde primijenio je samo jedan broj razmotrenih preduzeća i to MRS 24, MRS 33 (ako je relevantan), MRS 11 (ako je relevantan), i MRS 19 (ako je relevantan).

Identifikovane su sljedeće glavne oblasti u kojima su kotirane kompanije realnog sektora neusklađene sa standardima:

- **MRS 1 Prezentacija finansijskih iskaza.** Ni jedna kompanija nije dostavila posebno objelodanjivanje značajnih ocjena i ključnih izvora nesigurnosti procjene. Samo je jedna od 9 kompanija pružila komparativne podatke o nematerijalnoj imovini za kretanje osnovnih sredstava. Jedna kompanija je pokazala neobično niske obaveze po kamatama u poređenju sa njenim ukupnim dugom i kotiranim kamatnim stopama što dovodi u pitanje da li je on u potpunosti obračunat za obaveze po kamatnim stopama.
- **MRS 2 Zalihe** – U jednoj kompaniji su neke zalihe prikazane po trošku, a trebalo je da budu prikazane po najnižem trošku i neto realizovanoj vrijednosti. U druge dvije kompanije su određene stavke zaliha prikazane po prodajnoj cijeni sa uključenim PDV-om.
- **MRS 8 Računovodstvene politike, promjene kod računovodstvenih procjena i grešaka.** Ni jedna od kompanija nije dostavila tražene informacije o objavljenim standardima koji još nijesu usvojeni i o svim poznatim uticajima koje bi oni imali kada se usvoje. Jedna kompanija je imala izvještaj revizora sa mišljenjem sa zadržanom rezervom, jer je korekcija obaveza iz prethodne godine za obaveze na osnovu sudskih sporova usklađena za rezerve, a nije prikazana kao korekcija iz prethodne godine.
- **MRS 11 Ugovori o izgradnji.** Jedna kompanija je imala izvještaj revizora sa mišljenjem sa zadržanom rezervom jer nije priznala prihod po metodi procenat završetka. Revizori nijesu bili u mogućnosti da kvantifikuju taj efekt. Ukoliko kompanija ima građevinske ugovore kao što revizori kažu, onda nije usklađena ni sa ostalim objelodanjivanjima i mjerenjem kako to zahtijeva MRS 11.
- **MRS 12 Porezi od prihoda.** Objelodanjivanje poreza izgleda prilično slaba oblast (osim ako ne postoje značajne poreske obaveze kompanija). Primjeri pokazuju da ne postoji usklađivanje oporezivanja, ne postoje stavke za poreze u bilansu uspjeha, ne postoji objelodanjivanje

oporezovanih gubitaka, i postoje dalja specifična pitanja u vezi sa zadržanim porezom i razlikama u rokovima.

- **MRS 16 Nepokretnosti, postrojenja i oprema i MRS 36 Umanjenje imovine. Postoje neki ozbiljni problemi u vezi sa pravilnom procjenom aktive uključujući nedostatak testova za umanjeње.** Uopšteno, procjena aktive u Crnoj Gori je otežana nedostatkom aktivnih i likvidnih tržišta za određene vrste aktive. Pregled angažmana revizije je također identifikovao procjenu aktive kao glavnu oblast problema; jedna od kompanija je imala izvještaj revizora sa mišljenjem sa zadržanom rezervom zbog nedostatka testova o umanjeњу/pogoršanju aktive.
- **MRS 19 Beneficije zaposlenog – Samo su dvije kompanije uputile na upotrebu MRS-a 19 za jubilarne nagrade i penzijske otpremnine.** Vlada planira da ozakoni reformu penzionog sistema-Pilar II navodeći da će pravilno rađunovodstvo za obaveze po osnovu penzija postati veoma važno pitanje finansijskog izvještavanja.
- **MRS 33 Prihodi po akciji.** Iako su sve pregledane kompanije bile na listi za kotaciju, samo je jedna dostavila informacije o prihodima po akciji (osnovni i umanjeni prihod po akciji) kako to zahtijeva MRS 33 za kompanije čijim se akcijama javno trguje.
- **MRS 39/32 Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje i prezentacija.** Samo je jedna od kompanija objelodanila ciljeve i politike za upravljanje finansijskim rizikom, dok tržišne vrijednosti nijesu bile objelodanjene, iako je jedna kompanija rekla da ih nije moguće dobiti (vjerovatno u odsustvu aktivnog tržišta). U većini slučajeva ostala objelodanjivanja, kao što je koncentracija kreditnog rizika, nijesu urađena, a postojalo je nejednako objelodanjivanje dospjeća duga i ostalih zahtijevanih objelodanjivanja.
- **MRS 38 i SKI 29 Nematerijalna imovina.** Nekoliko kompanija je imalo nematerijalnu imovinu koja predstavlja koncesije. Puniji detalji aranžmana o koncesijama treba da budu u SKI 29. Ovo se naročito odnosi na kompaniju koja je imala veliki gubitak na otkupnu aktivu prema vladi.

C. Finansijsko izvještavanje finansijskog sektora

Pregledani su finansijski iskazi 3 banke, 2 osiguravajućih društva i jednog investicionog fonda.

Banke

59. **Kvalitet finansijskih iskaza banaka, naročito banaka u stranom vlasništvu, je generalno dobar.** Ni jedna od pregledanih banaka nije imala bezrezervno mišljenje revizije. Pored toga, napomene uz finansijske iskaze su predstavljene sa objelodanjivanjem kako to zahtijevaju MSFI, uključujući informativno izvještavanje o riziku, što je bilo komparativno za tu grupu u Evropskoj Uniji. Ovo se u velikoj mjeri može pripisati kontroli Centralne banke i transferu stranog znanja na domaće banke.

60. **Samo su dva od finansijskih izvještaja banaka jasno usklađena sa MSFI.** Druga dva finansijska iskaza navode da su pripremljena u skladu sa Zakonom o rađunovodstvu i reviziji Republike Crne Gore ('Sl. List RCG', br. 69/05) objašnjavajući dalje u napomenama da zakonodavstvo Republike Crne Gore zahtijeva primjenu MSFI. Dva finansijska iskaza (jedan osiguravajućeg društva i jedan investicionog fonda) su navela da su u skladu sa Zakonom o rađunovodstvu i reviziji Republike Crne Gore, izbjegavajući eksplicitno riječi "Međunarodni rađunovodstveni standardi" ili MSFI.

61. **Od banaka se traži da izrađunaju rezervisanja za potencijalne kreditne gubitke u skladu sa matricom koju propisuje Centralna banka.** Ovo može dovesti do potcjenjivanja ili precjenjivanja kreditnog portfolija ako se uporedi sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Propis zahtijeva da banke izrađunaju pogoršanje neobezbijedenog dijela kredita i potraživanja. Izrađunavanje se zasniva na matrici za rezervisanja koja uključuje opseg fiksnih minimalnih stopa rezervisanja za svaku kategoriju koja je zavisna od perioda kašnjenja i predstavljena je kao obaveza u bilansu stanja. Ova metodologija može biti adekvatna u prudencijalne svrhe, međutim ona nije u skladu sa MRS 39, koji zahtijeva da se rezervisanja za kreditne gubitke izrađunavaju kao razlika između knjigovodstvenog iznosa aktive i sadašnje vrijednosti procijenjenih tokova gotovine (isključujući buduće kreditne gubitke koji se nijesu desili) diskontovane po prvobitnoj efektivnoj kamatnoj stopi finansijskih sredstava. Banke koriste ove propise ne samo u svrhe prudencijalnog izvještavanja već i kod pripreme finansijskih iskaza po Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

Osiguravajuća društva i investicioni fondovi

62. **Opseg ograničenja u revizorskim izvještajima dva društva za osiguranje je bio tako značajan i materijalan da oni dovode u pitanje pouzdanost finansijskih iskaza i njihovu usklađenost sa MSFI.** Opseg ograničenja u reviziji osiguravajućih društava je uključio sljedeće:

- Nepouzdanost vrijednosti i kvantiteta osnovnih sredstva početnog bilansa.
- Nepouzdanost postojanja i mjerenja obaveza i adekvatnih rezervisanja.
- Nedostatak komparativnih podataka za prethodnu godinu, kako to zahtijeva MSFI 1 paragraf 36.
- Ulaganje u kapital raspoloživ za prodaju je objavljen kao trošak *sticanja*, a rukovodstvo nije obavilo kontrolu tih ulaganja u skladu sa zahtjevima MRS 39 “Finansijski instrumenti: priznavanje i mjerenje”.
- Nedovoljna raspoloživost troškova zajedničkih fondova za pokrivanje ukupnih rashoda obavljanja osiguranja.
- Nepravilnosti u poslovanju na osnovu obavljene kontrole poslovanja Ministarstva finansija Republike Crne Gore (npr. visoki neovlašćeni rashodi obavljanja osiguranja, nedostatak adekvatnog dokaza o ulaganju u povezane kompanije, objavljivanje visokih neposlovnih troškova kroz rezervisanja i otpise).

63. **Napomene uz finansijske iskaze društava za osiguranje ne uključuju jasna objašnjenja upotrebe MSFI 4 “Ugovori o osiguranju”.** MSFI 4 zahtijeva objelodanjivanje koje se odnosi na iznose u vezi ugovora o osiguranju, kao i na prirodu i obim rizika koji proizilaze iz ugovora o osiguranju.

64. **Finansijski iskazi pregledanih investicionih fondova su pokazali neke probleme neusklađenosti.** Po MRS-u 39, dobiti i gubici tržišne vrijednosti aktive raspoložive za prodaju se moraju uzeti kao akcije, ali je fond evidentirao dobitke i gubitke tržišne vrijednosti u bilansu uspjeha. Stavovi u vezi sa “Naglašenim mišljenjem” u izvještaju revizije su ukazali na činjenicu da su ulaganja bila u nekotirane akcije za koje ne postoji aktivno tržište, i da je rukovodstvo utvrdilo rezerve za smanjenje vrijednosti i da prati ulaganja na osnovu primljenih finansijskih informacija.

Pitanje finansijskog izvještavanja koje je zajedničko pregledanim kompanijama finansijskog sektora

65. **Samo su dva finansijska iskaza navela da su prihodi i rashodi od kamata priznati u bilansu uspjeha za sve instrumente mjerene po amortizovanom trošku upotrebom efektivne metode**

kamatne stope. Svi ostali su priznali nakande po osnovu kredita i pozajmica u bilansu uspjeha kada se prime ili naprave; metodologija koja nije u skladu sa MRS 39 (mjerenje finansijskih instrumenata po amortizovanom trošku) jer priznavanje prihoda ili rashoda od kamate ne odražava efektivan prinos.

STANDARDI REVIZIJE IZ PRAKSE

Svrha ovog odjeljka je da obavi analizu *standardnog propusta u reviziji i analizu propusta usklađenosti.*

66. **MSR se definišu u zakonu kao nacionalni standardi revizije.** Međutim, kao što je i ranije navedeno, MSR još uvijek nijesu u potpunosti prevedeni i isvojeni i stoga se standardni propust može smatrati propustom neusvojenih Međunarodnih standarda revizije. ROSC tim je obavio neposredne preglede uzorka revizora i revizorskih firmi, kako bi prikazao propust usklađenosti, i kako bi ocijenio kvalitet revizorskog procesa i revizorskih dosijea u odnosu na MSR. Ovaj pregled je sproveden uz potpunu podršku Ministarstva finansija i Instituta računovođa i revizora Crne Gore; Institut računovođa i revizora Crne Gore je smatrao ovaj pregled kao zamjenu za tekući nedostatak sistema kvalitetnog uvjeravanja. Takav stav podrške se odrazio u želji da se poboljša kvalitet revizije u Crnoj Gori.

67. **Uopšteno gledano, funkcija zakonske revizije izgleda da u potpunosti ne predstavlja tu funkciju; izvještaji revizije ne pružaju dovoljno kredibiliteta objavljenim finansijskim iskazima.** Opšte prihvaćena praksa u Crnoj Gori je umjesto da menadžment s dužnom pažnjom razmotri nalaze revizije i uskladi finansijske izvještaje, dešava se da revizor objavi mišljenje revizije sa zadržanom rezervom, odricanje od mišljenja ili svom mišljenju doda stavove u vezi sa naglašenim mišljenjem. Izvještaj revizora sa mišljenjem sa zadržanom rezervom bi trebalo da izazove zabrinutost, a ne da bude prihvaćen kao normalna praksa. Štaviše, neka revizorska mišljenja sa zadržanom rezervom treba da budu nepovoljna revizorska mišljenja na osnovu MSR zbog njihove materijalnosti.

68. **Većina pregledanih revizorskih firmi i revizorskih angažmana pokazali su znanje i želju u primjeni MSR.** Međutim, uočeno je nekoliko značajnih slabosti u primjeni MSR koji su potkopavaju činjenicu da se korisnik može osloniti na proces revizije i mišljenje revizije. Izgleda da direktori revidiranih kompanija i sami revizori nijesu shvatili na odgovarajući način svrhu revizorskog procesa i ulogu revizora. Ciljevi revizorskog procesa po MSR, odnosno da bi revizor došao do nezavisnog i objektivnog revizorskog mišljenja i pripremio izvještaj o finansijskim iskazima koji pruža uvjeravanja akcionarima kompanije i ostalima zainteresovanim stranama, često nijesu ispunjeni.

69. **Revizorski izvještaji generalno nijesu bili u skladu sa MSR - 700 “Izvještaj revizora o finansijskim iskazima” i MSR - 701 “Modifikacije izvještaja nezavisnog revizora”.** Većina pregledanih revizorskih izvještaja uključuje naglašeno mišljenje ili odricanje od modifikacija/kvalifikacija; oni sadrže razlike u strukturi i sadržaju, stavove u vezi sa naglašenim mišljenjem u vezi sa procjenama i vrednovanjima i ne dozvoljavaju korisniku da dokuči da li finansijski iskazi daju istinito i fer stanovište koje je u skladu sa MSFI, domaćim zakonima i propisima i koji su bili oslobođeni bitnih netačnih izjava.

70. **Izgleda da je pregledani revizorski proces slab u odnosu na MSR 540 – “Revizija računovodstvenih procjena” i MSR 545 – “Revizija mjerenja i objelodanjivanja tržišne vrijednosti”.** Kao rezultat toga, slabo se može osloniti na tačnost procjene i podesnost osnova mjerenja (u skladu sa MSFI) aktive i pasive u finansijskim iskazima. Proces revizije i izvještaj pruža malo uvjeravanja vezano za podesnost, tačnost i usklađenost sa MSFI u vezi sa sudovima i procjenama koje su uključene u finansijske iskaze (npr. revalorizacija osnovnih sredstava i pregledi pogoršanja i rezervisanja). Nedostatak objektivnosti

u procjeni osnovnih sredstava (procjenitelji primaju naknadu na ovjerenu vrijednost) smanjuje kredibilitet cijelog okvira finansijskog izvještavanja. Revizori prihvataju procjene bez sprovođenja neophodnih procedura u skladu sa MSR kako bi se uvjerali u odgovarajuću procjenu aktive, uključuju testiranje pogoršanja. Nekoliko procjena aktive i rezervisanja nije bilo nezavisno i određeno na odgovarajuć način u finansijskim iskazima (procjene imovine izgledaju precijenjene), ali to revizori nijesu testirali.

71. **Pregled revizorskog procesa je naveo da u nekim slučajevima, dovoljan i odgovarajući revizorski dokaz nije uvijek dobijen u skladu sa MSR 500 – “Revizorski dokaz”.** Pregledani revizorski proces je uključio prvenstveno aritmetičke provjere finansijskih iskaza u knjigama i evidencijama kompanije. Testovi ukupne aktive i pasive, tačna prezentacija i potpuno objelodanjivanje u finansijskim iskazima (kako to zahtijevaju MSR) nijesu na pravi način preduzeti i o njima se nije pravilno izvještavalo kao dijelu revizorskog procesa po MSR. Interne kontrole su često dokumentovane u revizorskim angažmanima, ali su rijetko testirane i rijetko se na njih oslanjalo. Kao rezultat nedavnog ponovnog procesa dodjele sertifikata revizorima, ne postoji dokaz da je to usklađeno sa zahtjevima MSR 510 – “Početni angažmani – početni bilansi i nastavak angažmana”.

72. **Iz pregleda se čini da revizori ne pružaju formalna saopštenja o pitanjima upravljanja i tabelama neispravljenih grešaka lica koja su odgovorna za upravljanje (u skladu sa MSR 260 “Komunikacija sa odgovornim licima za upravljanje”).** MSR 260 zahtijeva da revizor saopšti takve probleme i dokumentuje usklađenost sa zahtjevima u skladu sa MSR 203 (Revidiran) – “Dokumentovanje revizije”. Kao rezultat toga, lica koja su odgovorna za upravljanje (obično lica koja nijesu izvršni direktori) ne preduzimaju konačnu odgovornost za finalizaciju finansijskih iskaza i potencijalni posljedični uticaj njihovih odluka na revizorski izvještaj .

73. **Ne postoji zahtjev u zakonu da kotirane kompanije uspostave odbore za reviziju, u skladu sa međunarodnom dobrom praksom i *acquis-em*.** Odbor za reviziju obavlja ulogu predlagača imenovanja revizora i razmatra izvještaje od strane revizora i u vezi sa njim tako da su zadržani standardi nezavisnosti i kvalitetne kontrole. Uloga odbora za reviziju je jedan aspekt izmijenjene i dopunjenje Osme Direktive o zakonu o kompanijama, koja uključuje druge zahtjeve kao što je rotacija revizora i transparentnost izvještaja revizora kotiranih subjekata. Pored toga, postoje regulative o vlasništvu revizorskih firmi, koje nijesu implementirane u Crnoj Gori, jedna pregledana revizorska firma i kotirani klijent revizorske firme imali su zajedničko vlasništvo. Ovi zahtjevi Direktive predstavljaju dobru praksu korporativnog upravljanja i olakšavaju razvoj tržišta kapitala; takvi zahtjevi bi se trebali implementirati u Crnoj Gori.

74. **Pregled revizorske metodologije kako je implementirana od strane revizorskih firmi nije jedinstvena i dosljedno u skladu sa međunarodnim standardima, naročito ISQC 1.** Kao što je gore navedeno, postoje značajna odstupanja od potpune i odgovarajuće primjene MSR kod pojedinačnih revizorskih angažmana. Okruženje koje je u potpunosti usklađeno sa MSR bi se moglo olakšati preduzimanjem koraka koji zahtijevaju da se:

- Međunarodni standard o kontroli kvaliteta 1 (ISQC1) implementira u svim revizorskim firmama (uvjeravanje o internom kvalitetu); i
- Revizorska struka implementira efikasnu kontrolu kvaliteta i sistem revizije (uvjeravanje o eksternom kvalitetu).

75. **Napravljen je napredak kod ujednačavanja ponude revizora sa revizijom.** Međutim, broj zahtijevanih revizija (oko 800) još uvijek prevazilazi sposobnost jednog broja ovlaštenih revizora (32 u 11 preduzeća) da obavi reviziju. Kapacitet se može samo razviti kroz pristupe obrazovnim programima i programima obuke. Jedan broj preporuka je dat u Odjeljku 2 za razvoj kapaciteta.

OPAĆANJA PO PITANJU KVALITETA FINANSIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

76. Direktori kompanija i revizori prihvataju modifikovane revizorske izvještaje u velikoj mjeri. Ovo potkopava vrijednost revizorske funkcije i kredibiliteta finansijskih iskaza. Banke su potvrdile da u velikoj mjeri koriste finansijske iskaze za svoje kreditno poslovanje i u ocjeni kreditnog rizika. Međutim, opaćeni slabi kvalitet finansijskog izvještavanja, koji je uglavnom zbog slabog kapaciteta računovođa i revizora, ne dozvoljava bankama da se u osnovi oslanjaju na finansijske izvještaje koje pružaju zajmoprimaoci u procesu kreditnih zahtjeva. Štaviše, korporativno upravljanje ne funkcioniše najbolje zbog nedostatka aktivnosti akcionara, nedostatka odbora za reviziju i dominantne uloge države u nekim kompanijama koja su uzeta za pregled kao uzorak.

PREPORUKE POLITIKE

77. **Preporuke ovog ROSC-a su međusobno povezane i međusobno se podržavaju i napravljene su radi zajedničkog poboljšanja finansijskog izvještavanja u Crnoj Gori.** Ove preporuke, koje su objašnjene u daljem tekstu i prikazane u Tabeli 1, uključene su u šest glavnih okosnica (pillars) računovodstvene i revizorske infrastrukture. U mnogim slučajevima, reforme u svakoj okosnici treba da se sprovode paralelno, jer šest okosnica pojačavaju jedna drugu. Na primjer, bez jaćanja procesa određivanja standarda bez slične podrške, mehanizmi praćenja i sprovođenja neće biti usklađeni sa računovodstvenim standardima. Kad se govori o prioritetima, naglasak će biti na izgradnji tehničkih kapaciteta u svim okosnicama. Sledeća tabela daje pregled ključnih preporuka i predloženo vrijeme za implementaciju. Glavni faktori uspjeha za implementaciju uključuju vođstvo najviših državnih nivoa, iskorišćavanje postojećih elje za promjenom i uravnoteženje podsticaja i obeshrabrenja za uklađivanje sa zahtjevima za finansijsko izvještavanje. Preporuke su sakupljene u šest glavnih okosnica računovodstvene i revizorske infrastrukture. Svaka od njih, zauzvrat, igra glavnu ulogu u oblikovanju ukupne računovodstvene i revizorske kulture i okrućenja. Predloženi rokovi su: kratkoroćni (oko jedne godine), srednjoroćni (od jedne do tri godine) i dugoroćni (više od tri godine).

PREPORUKE ROSC-A ZA RAČUNOVODSTVO I REVIZIJU U CRNOJ GORI			
Predložene mjere	Odgovorno lice	Rok	Pozivanje na stav
I. Predlaže se sljedeće u vezi sa statutornim okvirom:			
1. Prevesti i usvojiti MSFI, MSR i etički kodeks.	Institut sertifikovanih računovođa	Kratkoročno	
2. Uspostaviti održive institucionalne aranžmane za kontinuirano usvajanje i objavljivanje MSFI, MSR i etičkog kodeksa.	Institut sertifikovanih računovođa	Kratkoročno	
3. Uskladiti okvir finansijskog izvještavanja sa <i>acquis-jem</i> za glavna pitanja koja su identifikovana u ROSC izvještaju uključujući pripremu konsolidovanih finansijskih iskaza, propise revizorskih firmi i elektronsko objavljivanje finansijskih iskaza.	Ministarstvo finansija	Srednjoročno	
4. Sprovesti temeljnu kontrolu identifikujući propuste između regulatornog okvira i <i>acquis-a</i> relevantnih za finansijsko izvještavanje i reviziju osim pitanja koja su već identifikovana u ovom ROSC izvještaju.	Ministarstvo finansija	Srednjoročno	
5. Definisati proporcionalne zahtjeve za finansijskim izvještavanjem malih i srednjih preduzeća.	Ministarstvo finansija	Srednjoročno	
6. Poboljšati objavljivanje finansijskih iskaza.	Ministarstvo finansija	Srednjoročno	
II. Predlaže se sljedeće za računovodstvene standarde:			
7. Prevesti i usvojiti MSFI.	Institut sertifikovanih računovođa	Kratkoročno	
8. Ponovo razmotriti finansijsko izvještavanje od strane društva sa ograničenom odgovornošću malih i srednjih preduzeća.	Ministarstvo finansija	Srednjoročno	
9. Izdati upozorenja na računovodstvena pitanja horizontalne prirode kao što je procjena imovine i pogoršanje, objelodanjivanje transakcija sa povezanim licima, i obračun penziono računovodstvo.	Institut sertifikovanih računovođa	Srednjoročno	
III. Predlaže se sljedeće u vezi sa revizorskim standardima:			
10. Prevesti i usvojiti MSR i etički kodeks.	Institut sertifikovanih računovođa	Kratkoročno	
IV. Predlaže se sljedeće u vezi sa praćenjem i sprovođenjem računovodstvenih i revizorskih standarda:			
11. Pojačati sprovođenje finansijskog izvještavanja Komisije za hartije od vrijednosti od strane kotiranih kompanija.	Komisija za hartije od vrijednosti	Kratkoročno	

12. Uspostaviti kontrolu finansijskog izvještavanja osiguravajućih društava, investicionih i penzionih fondova.	Agencija za nadzor osiguranja	Kratkoročno	
13. Uvesti sistem eksternog kvaliteta uvjerenja u revizore i revizorske firme.	Institut sertifikovanih računovođa	Kratkoročno	
14. Uvesti javni nadzor nad revizorima i revizorskim firmama.	Ministarstvo finansija	Srednjoročno	
V. Predlaže se sljedeće u vezi sa razvojem računovodstvene i revizorske profesije:			
15. Riješiti trenutnu situaciju na institutima	Ministarstvo finansija	Kratkoročno	
16. Povećati broj revizora.	Ministarstvo finansija	Kratkoročno i srednjoročno	
17. Razviti opšte prihvaćenu obuku za dobijanje zvanja sertifikovanog računovođe.	Institut sertifikovanih računovođa	Kratkoročno	
VI. Predlaže se sljedeće u vezi sa obrazovanjem i obukom:			
18. Razviti savremeni računovodstveni nastavni plan Univerziteta Crne Gore; ažurirati zastarjele knjige iz računovodstva.	Univerzitet	Kratkoročno	
19. Razviti praktičnu obuku za računovođe i revizore i sistem kontinuiranog profesionalnog obrazovanja za revizore koji se nadgleda na odgovarajući način.	Institut sertifikovanih računovođa	Srednjoročno	